

Karl Marx

Lön, pris och profit*

1865

Föredrag hållet för Generalrådet vid I:a Internationalens sammanträde den 20 och 27 juni 1865. Skrivet från slutet av maj till 27 juni 1865.

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
1. Produktion och löner	1
2. Produktion, löner, profit	2
3. Löner och pengar.....	7
4. Tillgång och efterfrågan	9
5. Arbetslöner och priser	10
6. Värde och arbete.....	12
7. Arbetskraften	16
8. Produktionen av mervärdet	18
9. Arbetets värde	19
10. Profit uppstår genom att en vara säljes till sitt värde	20
11. De olika delar, i vilka mervärdet sönderfaller	21
12. Det allmänna förhållandet mellan profiter, löner och priser	22
13. De viktigaste fallen av försök att uppnå löneförhöjning eller motsätta sig lönesänkning ..	23
14. Kampen mellan kapital och arbete och dess resultat.....	27

---

* Denna utgåva är baserad på den digitala version som finns på webbplatsen marxists.org, se [Lön, pris och profit](#)

Inledning

Medborgare!

Innan jag ger mig in på det egentliga ämnet, tillåt mig att göra några inledande anmärkningar.

För närvarande rasar på kontinenten en verklig epidemi av strejker och allmänt reses kravet på löneförhöjning. Frågan kommer att dyka upp på vår kongress. Ni, som står i spetsen för Internationella Arbetarassociationen, borde i denna viktiga fråga ha en bestämd ståndpunkt. Jag anser det därför som min plikt att grundlig gå in på saken, även med risk att sätta ert tålamod på ett hårt prov.

En annan inledande anmärkning måste jag göra beträffande medborgare Weston. Han har – enligt sin mening i arbetarklassens intresse – inte bara för er utvecklat utan också offentligt försvarat åsikter, vilka han vet är högst impopulära inom arbetarklassen. Ett sådant bevis på moraliskt mod måste var och en av oss uppskatta. Jag hoppas, att han trots mitt föredrags osminkade stil vid slutet av detsamma skall se, att jag är ense med det som tycks mig vara den egentliga grundtanken i hans teser, vilka jag emellertid i deras nuvarande form anser vara teoretiskt oriktiga och i praktiken farliga.

Jag övergår nu till vårt ämne.

1. Produktion och löner

Medborgare Westons påstående stödde sig faktiskt på två förutsättningar:

1. att *den nationella produktionens mängd* är något *oföränderligt*, en *konstant* mängd eller storhet, som matematikern skulle säga;
2. att *reallönens storlek*, d.v.s. den lön, mätt efter mängden av de varor, som kan köpas för den, är ett *oföränderligt belopp*, en *konstant* storhet.

Nå, hans första antagande är uppenbart felaktigt. Ni skall finna att produktionens värde och mängd stiger år för år, att det nationella arbetets produktivkraft växer och att det penningbelopp, som är nödvändigt för denna växande produktions cirkulation, ständigt varierar. Det som gäller vid slutet av året och för skilda, med varandra jämförda år gäller också för varje genomsnittsdag av året. Den nationella produktionens mängd eller storlek växlar ständig. Den är inte en *konstant* utan en *föränderlig* storhet, och – fränsett befolkningsförändringarna – måste det vara så på grund av den ständiga växlingen i *ackumuleringen av kapital* och *arbetets produktivkraft*. Det är obestridligt, att *om en höjning av de allmänna lönesatserna* i dag skulle äga rum, så skulle *denna lönehöjning* inte *omedelbart* förändra produktionsmängden, bortsett från vad dess slutliga verkan skulle bli. Den skulle främst utgå från det rådande tillståndet. Men om den nationella produktionen *före* lönestegringen var *föränderlig* och inte *fast*, så kommer den också *efter* löneförhöjningen att vara föränderlig och inte fast.

Låt oss emellertid anta, att den nationella produktionens mängd vore *konstant* och inte *föränderlig*. Till och med då skulle det, som vår vän Weston betraktar som en logisk slutsats, endast förbli ett ogrundat påstående. Om jag har ett givet tal, låt oss säga 8, så hindrar detta tals absoluta gränser inte att dess delar förändrar sina *relativa* gränser. Om profiten är lika med 6 och lönerna lika med 2, så kunde lönerna stiga till 6 och profiten falla till 2, och ändå förblev helhetsbeloppet 8. Sålunda skulle den oföränderliga produktionsmängden alls inte innebära ett oföränderligt lönebelopp. Hur bevisar alltså vår vän Weston denna oföränderlighet? Genom att helt enkelt påstå att så är förhållandet.

Men även om vi godtar hans påstående, så ger det två resultat, under det att han ser blott ett. Om lönebeloppet är en konstant storhet, kan det varken höjas eller sänkas. Om alltså arbetarna

handlar dåraktigt, då de framtvingar en tillfällig löneförhöjning, så skulle kapitalisterna inte handla mindre dåraktigt, då de genomdriver en tillfällig lönesänkning. Vår vän Weston förnekar inte, att arbetarna under vissa omständigheter *kan* framtvinga löneförhöjningar, men då lönebeloppet är fastslaget som naturlag, så måste en reaktion följa. Å andra sidan vet han emellertid också att kapitalisterna kan framtvinga en lönesänkning, och faktiskt försöker de också oavbrutet detta. Enligt principen om lönernas oföränderlighet måste en reaktion följa lika mycket i det ena som andra fallet. Arbetarna skulle därför handla riktigt, om de värjde sig mot försökta eller faktiskt genomdrivna lönesänkningar. De skulle därför handla riktigt, om de framtvingade *löneförhöjningar*, ty varje *reaktion* mot lönesänkningar är en *aktion* för löneförhöjningar. Enligt medborgare Westons egen grundsats om *lönernas oföränderlighet* borde arbetarna därför under vissa omständigheter förena sig och kämpa för löneförhöjning.

Om Weston bestrider denna slutsats, så måste han ge upp den förutsättning, ur vilken den uppstår. I stället för att säga, att lönens belopp är en *konstant storhet*, borde han säga att den – ehuru den varken kan eller måste *stiga* – kan och måste *falla*, när det så behagar kapitalet att sänka den. Om det behagar kapitalisten att utfodra er med potatis i stället för kött och med havre i stället för med vete, så måste ni godtaga hans vilja som en lag i den politiska ekonomin och underkasta er den. Om lönesatserna i ett land, t.ex. i Förenta staterna, är högre än i ett annat land, t.ex. i England, så måste ni förklara denna olikhet i lönenivån med olikheten mellan den amerikanska kapitalistens och den engelska kapitalistens vilja, en metod som utan tvivel skulle förenkla inte bara studiet av de ekonomiska företeelserna utan också av alla andra företeelser.

Men även då skulle vi kunna fråga, *varför* den amerikanska kapitalistens vilja skiljer sig från den engelska kapitalistens. Och för att besvara denna fråga, måste man gå utanför *viljans* område. Någon kan försöka inbilla mig, att gud vill en sak i Frankrike och en annan sak i England. Om jag uppmanade honom att förklara denna viljans tvekluchenhet, så kunde han ha panna att svara, att gud vill ha en vilja i Frankrike och en annan i England. Men vår vän Weston är säkert den siste att använda det fullständiga förnekandet av allt förnuft som argument.

Kapitalistens *vilja* består säkert i att ta så mycket som möjligt. Vad vi har att göra, är inte att prata om hans *vilja*, utan att undersöka hans förmåga, *gränserna för denna förmåga* och *karaktären av dessa gränser*.

2. Produktion, löner, profit

Det föredrag som medborgare Weston höll för oss, skulle ha kunnat pressas samman i ett nötskal. Hela hans anförande utmynnar i följande: om arbetarklassen tvingar kapitalistklassen att betala 5 shilling i stället för 4 shilling i form av penninglön, så kommer kapitalisten att i varuform ge tillbaka värdet av 4 shilling i stället för 5 shilling. Arbetarklassen skulle sålunda få betala 5 shilling för det, som den före löneförhöjningen köpte för 4 shilling. Men varför är det fallet? Varför ger kapitalisten endast 4 shillings värde för 5 shilling? Emedan lönenivån är oföränderlig. Men varför är den fastställd till 4 shillings varuvärde? Varför inte till 3 eller 2 eller någon annan summa? Om lönebeloppens gränser är fastställda genom en ekonomisk lag, oavhängig såväl av kapitalisternas vilja som också av arbetarens, så måste medborgare Weston i första hand klarlägga denna lag och bevisa den. Han skulle dessutom vara tvungen att bevisa, att den faktiskt utbetalade lönesumman vid varje given tidpunkt alltid noga överensstämmer med den nödvändiga lönesumman och aldrig avviker från densamma. Om å andra sidan lönesummans givna gränser är beroende av kapitalistens *blotta vilja* eller av gränserna för hans vinningslystnad, så är detta en godtycklig gräns. Den har inget nödvändigt i sig. Den kan förändras *genom* kapitalistens *vilja* och kan därför också förändras *mot* hans vilja.

Medborgare Weston illustrerade sin teori genom att berätta för er, att om en soppskål innehåller en viss mängd soppa, som skall ätas av ett visst antal personer, skulle en ökad bredd på skedarna inte åstadkomma en ökad mängd soppa. Man må ursäkta mig, att jag finner denna illustration rätt avslagen. Den erinrar mig en aning om den liknelse, som Menenius Agrippa använde. När de romerska plebejerna strejkade mot de romerska patricierna, berättade patriciern Agrippa för dem, att den patriciska magen livnärde den politiska kroppens plebejiska lemmar. Agrippa lyckades inte bevisa, att man livnär en människas lemmar genom att fylla en annans mage. Medborgare Weston å sin sida har glömt, att den soppskål, ur vilken arbetarna äter, är fylld med hela produkten av det nationella arbetet, och att det som hindrar dem att ta mera ur skålen varken är soppskålens litenhet eller dess innehålls ringa mängd utan blott deras små skedar.

Genom vilket knep är kapitalisten i stånd att lämna 4 shillings värde för 5 shilling? Genom att höja priset på varorna som han säljer. Är då prishöjningen eller, allmänt talat, varuprisernas växling eller varupriserna överhuvudtaget beroende enbart av kapitalistens vilja? Eller är tvärtom vissa omständigheter nödvändiga för att denna vilja skall göra sig gällande? Om inte, så blir marknadsprisernas ebb och flod, deras oupphörliga förändringar en olöslig gåta.

Då vi antar, att absolut inga förändringar har ägt rum, varken i arbetets produktivkraft eller i den mängd av kapital och arbete som nedlagts eller i det penningvärde, i vilket produkternas värde uttrycks, utan *blott en förändring i lönesatserna*, hur skulle då *denna lönestegring* kunna påverka *varupriserna*? Blott därigenom att den påverkar det faktiska förhållandet mellan efterfrågan och tillgång på dessa varor.

Det är fullkomligt riktigt, att arbetarklassen, betraktad som helhet, ger ut och måste ge ut hela sin inkomst på *nödvändiga behovsartiklar*. En allmän höjning av lönekvoten skulle därför framkalla en ökad efterfrågan på de *nödvändiga behovsartiklarna* och följaktligen också en höjning av deras *marknadspriser*. De kapitalister, som producerar dessa nödvändiga konsumtionsartiklar, skulle genom de stigande marknadspriserna på sina varor hållas skadeslösa för löneförhöjningarna. Men hur är det med de andra kapitalisterna, som *inte* producerar några nödvändiga behovsartiklar? Och var säker på, att det inte är ett litet antal. Om man betänker att två tredjedelar av den nationella produktionen konsumeras av en femtedel av befolkningen – en medlem av underhuset fastslog nyligen, att det är en sjundedel av befolkningen – så skall man förstå, vilken förkrossande del av den nationella produktionen, som måste produceras i form av lyxföremål eller *utbytas* mot lyxartiklar, och vilken oerhörd mängd nödvändiga behovsartiklar som måste slösas på lakejer, hästar, katter o.s.v., ett slöseri som vi av erfarenhet vet alltid betydligt inskränkes då priserna på existensmedel stiger.

Nå, hur skulle nu läget vara för de kapitalister, som *inte* producerar några nödvändiga behovsartiklar? Ty om deras *profitkvot* till följd av den allmänna löneförhöjningen skulle sjunka, skulle de inte kunna hålla sig skadelösa genom att *höja priserna på sina varor*, då efterfrågan på dessa varor inte skulle ha stigit. Deras inkomster skulle ha minskats, och av dessa minskade inkomster skulle de få betala mer för samma mängd behovsartiklar, vilka stigit i pris.

Men inte nog med det. Då deras inkomster minskades, skulle de också kunna ge ut mindre för lyxartiklar, och på detta sätt skulle den ömsesidiga efterfrågan på deras respektive varor sjunka. Som en följd av denna sjunkande efterfrågan skulle priserna på deras varor falla. I dessa industrigrenar skulle *profitkvoten* därför *sjunka*, inte endast i enkel proportion till lönesatsernas allmänna höjning utan i sammansatt proportion till de allmänna löneförhöjningarna, prisstegringen för nödvändiga behovsartiklar och priset på lyxartiklar.

Vilka följder skulle denna differens i *profitkvoterna* få för de kapital, som investerats i olika industrigrenar? Naturligtvis samma följd, som vanligtvis inträffar, så snart den *genomsnittliga*

profitkvoten i de olika produktionsgrenarna av en eller annan anledning blir olika. Kapital och arbete skulle överföras från den mindre vinstgivande grenen till den mera vinstgivande. Och denna överföringsprocess skulle fortgå ända tills tillgången i den ena industrigrenen stigit i förhållande till den ökade efterfrågan och sjunkit i de andra industrigrenarna i enlighet med den minskade efterfrågan. Sedan denna ändring genomförts, skulle den *allmänna profitkvoten* i de olika industrigrenarna åter ha *utjämnats*. Då hela förskjutningen ursprungligen uppkom enbart genom en ändring i förhållandet mellan tillgång och efterfrågan, så skulle i och med att orsaken upphört även verkan upphöra och *priserna* skulle återgå till sin förra nivå och sin förra jämvikt. *Profitkvotens fall* till följd av löneförhöjningarna skulle ha blivit *allmän*, i stället för att inskränka sig till några industrigrenar. Enligt vårt antagande skulle inte någon förändring ha inträtt vare sig i arbetets produktivkraft eller i produktionens totalsumma, utan *denna givna produktionsmängd skulle blott ha ändrat sin form*. En större del av produktionsmängden skulle ha formen av nödvändiga behovsartiklar, en mindre del formen av lyxartiklar eller – vilket betyder detsamma – en mindre del skulle utbytas mot utländska lyxvaror och förbrukas i sin ursprungliga form eller – vilket återigen betyder detsamma – en större del av den inhemska produktionen skulle utbytas mot utländska nödvändiga behovsartiklar i stället för mot lyxartiklar. Den allmänna höjningen av lönekvoten skulle därför – efter en övergående störning av marknadspriserna – blott resultera i en allmän sänkning av profitkvoten utan någon som helst varaktig förändring i varupriserna.

Om man invänder, att jag i denna bevisföring antagit, att hela det belopp varmed lönen ökats utges på nödvändiga behovsartiklar, så svarar jag, att jag har gjort det för medborgare Westons åsikt gynnsammaste antagandet. Om det belopp varmed lönen ökats skulle förbrukas på artiklar, som tidigare inte ingått i arbetarnas konsumtion, så skulle den faktiska stegringen av deras köpkraft inte behöva något bevis. Då denna ökning av köpkraften emellertid blott är en följd av löneförhöjningen, så måste den exakt motsvara kapitalisternas sjunkande köpkraft. Den *totala efterfrågan* på varor skulle därför inte *öka*, utan denna efterfrågas beståndsdelar skulle *förändras*. Den stigande efterfrågan på den ena sidan skulle utjämnas genom den sjunkande efterfrågan på den andra. På detta sätt skulle – eftersom den totala efterfrågan förblir oförändrad – ingen ändring kunna inträda i varornas marknadspris.

Man ställes därför inför följande svårighet: antingen användes det belopp varmed lönen ökats lika på alla konsumtionsartiklar. I detta fall måste den ökade efterfrågan från arbetarklassens sida utjämnas genom inskränkt efterfrågan från kapitalistklassens sida. Eller också utges det belopp varmed lönen ökats blott på vissa artiklar, vars marknadspris tillfälligt kommer att stiga. Då kommer den motsvarande stegringen av profitkvoten i några industrigrenar och den motsvarande minskningen av profitkvoten i andra att framkalla en ändring i fråga om fördelningen av kapital och arbete, ända tills tillgången anpassats till den ökade efterfrågan i den ena industrigrenen och den minskade efterfrågan i den andra. Enligt den ena förutsättningen kommer ingen ändring i varupriserna att inträda. Enligt den andra förutsättningen kommer varornas bytesvärde – sedan marknadspriserna något vacklat – att återgå till sin tidigare nivå. Enligt båda förutsättningarna kommer den allmänna höjningen av lönesatserna slutligen inte att åstadkomma något annat än en allmän sänkning av profitkvoten.

För att stimulera er fantasi bad medborgare Weston er att betänka de svårigheter, som en allmän höjning av de engelska lantarbetarlönerna från 9 till 18 shilling skulle medföra. Betänk då, utropade han, vilken enormt ökad efterfrågan på nödvändiga behovsartiklar och vilken förskräcklig prisstegring, som skulle bli följden därav! Nå, ni vet alla, att de amerikanska lantarbetarnas genomsnittslön är mer än dubbelt så hög som de engelska lantarbetarnas, ehuru priserna på lantbruksprodukter är lägre i Förenta staterna än i England, ehuru förhållandet mellan kapital och arbete i stort sett är detsamma i Förenta staterna som i England och ehuru årsproduktionens storlek är mycket mindre i Förenta staterna än i England. Varför låter alltså

vår vän alarmklockan gå? Endast för att skjuta undan den egentliga frågan. En plötslig löneförhöjning från 9 till 18 shilling, skulle betyda en plötslig stegring av beloppet med 100 procent. Vi diskuterar nu inte alls frågan, huruvida den allmänna lönekvoten i England plötsligt skulle kunna höjas med 100 procent. Vi har överhuvud inte att göra med stegrings *storlek*, som i varje praktiskt fall är beroende av de givna omständigheterna och måste vara anpassad till dem. Vi behöver bara undersöka, hur en allmän höjning av lönekvoten – till och med om den skulle inskränka sig till 1 procent – kommer att verka.

Jag lämnar åsido vännen Westons fantastiska hundra procentiga stegring och vill i stället fästa er uppmärksamhet på den faktiska lönestegring, som ägt rum i Storbritannien från 1849 till 1859.

Ni känner alla 10-timmarslagen eller rättare sagt 10,5-timmarslagen, som infördes 1848. Den var en av de största ekonomiska förändringar, som vi upplevt. Det var en plötslig och framtvångad lönestegring inte i några få lokala yrkesgrenar utan i de ledande industrigrenarna, genom vilka England behärskar världsmarknaderna. Det var en löneförhöjning under särskilt ogynnsamma omständigheter. Dr Ure, professor Senior och alla andra officiella borgerliga talesmän i ekonomiska frågor bevisade – och jag måste säga med mycket bättre motiveringar än vår vän Weston – att man därmed skulle ge den engelska industrin dödsstöten. De bevisade att det inte blott rörde sig om en enkel löneförhöjning utan om en löneförhöjning, framkallad genom en minskning av den använda arbetsmängden och baserad på denna. De påstod, att den tolfte timmen, som man ville beröva kapitalisten, just var den enda timme, ur vilken han drog sin profit. De hotade med avtagande ackumulation, prisstegring, förlust av marknader, inskränkning av produktionen med därav följande återverkan på lönerna och fullständig ruin. Ja, de förklarade, att Maximillan Robespierres maximilag¹ i jämförelse med detta var en bagatell och i viss mening hade de rätt. Nå, vad blev resultatet? En höjning av fabriksarbetarnas penninglöner trots förkortandet av arbetsdagen, stor tillväxt av antalet sysselsatta fabriksarbetare, oavbrutet sjunkande priser på deras produkter, en underbar utveckling av deras arbetes produktivkraft, en oerhört fortskridande utvidgning av marknaderna för deras varor. I Sällskapet för vetenskapens främjande i Manchester hörde jag själv 1861 herr Newman erkänna, att han, dr Ure, Senior och alla andra representanter för den ekonomiska vetenskapen misstagit sig, under det att folkets instinkt hade varit riktig. Jag nämner herr W. Newman² och inte professor Francis Newman, emedan han intar en betydande ställning i den ekonomiska vetenskapen som medarbetare och utgivare av mr Thomas Tookes ”*Prisernas historia*”; ett utomordentligt verk, som följer prisernas historia från 1793 till 1856. Om vår vän Westons fixa idé om ett fixt lönebelopp, en fix produktionsmängd, en fix grad av arbetets produktivkraft, en fix och beständig vilja hos kapitalisterna och allt annat fixt och oföränderligt som han kommer med, skulle vara riktiga, så skulle professor Seniors sorgliga aningar ha varit riktiga, och Robert Owen – som redan 1816 krävde en allmän förkortning av arbetsdagen som ett första förberedande steg till arbetarklassens befrielse och som faktiskt, trots alla rådande fördomar, på egen hand genomförde den i sin textilfabrik i New Lanark³ och skulle ha haft orätt.

Vid samma tid som tiotimmarslagen infördes och den därpå följande löneförhöjningen ägde rum försiggick i Storbritannien av grunder, som här inte behöver anföras, *en allmän höjning av lantarbetarlönerna*.

¹ 1793 och 1794 vårs franska lagar som fastställde maximipriser på spannmål och andra konsumtionsartiklar samt reglerade arbetslönen.

² Skrivfel. Förläggaren av Tookes arbeten hette inte W. Newman utan W. Newmarch. – *Red.*

³ Owen – engelsk fabrikant, som sedermera blev utopisk socialist. Han införde 10½ timmes arbetsdag i sin fabrik, organiserade en sjukkasse, en konsumtionsförening o.s.v. – *Red.*

Ehuru det inte är nödvändigt för mitt omedelbara syfte, skall jag för att inte vilseleda er göra några inledande anmärkningar.

Om någon får en lön på 2 shilling i veckan och om hans lön stiger till 4 shilling, så skulle *lönekvoten* ha stigit med 100 procent. Detta skulle, om det uttryckes som höjning av lönekvoten, förefalla storartat, ehuru det *faktiska lönebeloppet*, 4 shilling i veckan, fortfarande skulle vara en miserabelt låg svältlön. Ni får alltså inte låta lura er av *lönekvotens* stolt förkunnade 100 procent. Ni måste ständigt fråga, vilket var det *ursprungliga* beloppet?

Ni skall vidare förstå, att om var och en av 10 arbetare får 2 shilling i veckan, 5 arbetare var och en 5 shilling och 5 andra var och en 11 shilling, så skulle de 20 arbetarna tillsammans få 100 shilling eller 5 pund i veckan. Om så *totalsumman* av deras veckolön steg låt oss säga 20 procent, så skulle en höjning från 5 till 6 pund äga rum. Om vi tar genomsnittet, skulle vi kunna säga, att den *allmänna lönekvoten* har stigit med 20 procent, trots att lönesatserna för tio arbetare faktiskt blivit desamma, under det att lönerna för den ena femmannagruppen blott stigit från 5 till 6 shilling per person och lönesumman för den andra femmannagruppen stigit från 55 shilling till 70 shilling.⁴ Hälften av arbetarna skulle överhuvudtaget inte ha förbättrat sin ställning, en fjärdedel av dem skulle ha förbättrat den i omärklig grad och blott en fjärdedel skulle faktiskt ha förbättrat den. Om man emellertid räknar med *genomsnittet*, så skulle den totala lönesumman för dessa 20 arbetare ha höjts med 25 procent, och om man tar hänsyn till hela det kapital, som sysselsätter dem, och prisen på de varor, som de producerar, så skulle det vara alldeles detsamma som om var och en av dem i lika hög grad kommit i åtnjutande av den genomsnittliga löneförhöjningen. I lantarbetet, där normallönen är mycket olika i de olika grevskapen i England och Skottland, verkade denna höjning mycket olika.

Slutligen gjorde sig motverkande krafter gällande under den tid, då denna löneförhöjning ägde rum, såsom de nya skatter, som det ryska kriget⁵ förde med sig, den omfattande förstörelsen av lantarbetarnas bostäder o.s.v.

Sedan jag gjort så många föränmärkningar, skall jag fortsätta med att fastslå att genomsnittslönekvoten för lantarbetarlönerna i Storbritannien från 1849 till 1859 *höjts med ungefär 40 procent*. Jag skulle kunna anföra ett överflöd på detaljer för att bevisa mitt påstående, men för det föreliggande syftet anser jag det nog att hänvisa er till det samvetsgranna och kritiska föredrag, som den nu avlidne herr John C. Morton år 1860 höll i Londons Konstsällskap om: ”*De i lantbruket utnyttjade krafterna*”. Herr Morton framlägger de statistiska uppgifter, som han samlat ur räkningar och andra autentiska dokument från ungefär hundra lantbrukare i 12 skotska och 35 engelska grevskap.

Enligt vår vän Westons åsikt och i överensstämmelse med den samtida stegringen av fabriksarbetarnas löner borde det under åren 1849 till 1859 ha ägt rum en enorm prisstegring för lantbruksprodukter. Men vad hände i verkligheten? Trots det ryska kriget och de därpå följande dåliga skördarna under åren 1854 till 1856 föll genomsnittspriset för vete – den engelska lantbrukningens förnämsta produkt – från ungefär 3 pund per quarter under åren 1838-1848 till ungefär 2 pund 10 shilling per quarter för åren 1849-1859. Detta betyder ett prisfall för vete på mer än 16 procent med en samtidig genomsnittlig höjning av lantarbetarlönerna på 40 procent. Under samma tid – om vi jämför slutet med början, alltså 1859 med 1849 – minskade antalet av myndigheterna fastställda fattiga från 934.419 till 860.470, vilket utgör en skillnad på 73.949. En mycket liten minskning, det erkänner jag, och som under de följande åren åter gick förlorad, men trots allt dock en minskning.

⁴ Dessa siffror 55 och 70 shilling är den totala arbetslönesumman för hela femmannagruppen. Arbetslönen för varje enskild arbetare stiger i detta fall från 11 till 14 shilling. – *Red.*

⁵ Avser här Krimkriget 1854-1855. – *Red.*

Man skulle kunna säga, att importen av utländsk spannmål – till följd av spannmålslagarnas upphävande – fördubblades under tiden från 1849 till 1859, jämförd med tiden från 1838 till 1848. Och vad skulle det betyda? Från medborgare Westons ståndpunkt skulle man ha väntat, att denna plötsliga, enorma och ständigt växande efterfrågan på de utländska marknaderna skulle ha drivit upp priserna på lantbruksprodukterna till en fruktansvärd höjd, då verkan av den ökade efterfrågan blir densamma, oavsett om den kommer utifrån eller inifrån. Men vad skedde faktiskt? Med undantag för några dåliga skördeår utgjorde den ruinerande sänkningen av spannmålspriset under hela denna tid en beständig källa till klagomål i Frankrike. Amerikanerna var gång på gång tvungna att bränna upp sina överskottsprodukter och Ryssland underblåste – om vi kan tro herr Urquhart – inbördeskriget i Förenta Staterna, emedan dess export av lantbruksprodukter lamslogs av den amerikanska konkurrensen på den europeiska marknaden.

Reducerat till sin abstrakta form kommer medborgare Westons argument att gå ut på följande: Varje ökning av efterfrågan sker alltid på grundval av en given produktionsmängd. Den kan därför *aldrig öka tillgången på de efterfrågade artiklarna utan blott stegra deras penningpris*. Nu bevisar emellertid den vanliga iakttagelsen, att en ökad efterfrågan i några fall lämnar varornas marknadspriser fullständigt oberörda, under det att den i andra fall framkallar en övergående stegring av marknadspriserna, åtföljd av ökad tillgång och återigen prisernas sänkning till sin ursprungliga nivå och i många fall *under* densamma. Om den stegrade efterfrågan uppstår som en följd av höjda löner eller om den uppstår av någon annan orsak, ändrar ingenting i problemets förutsättningar. Från medborgare Westons ståndpunkt var den allmänna företeelsen lika svår att förklara som den företeelse, vilken uppträder under en löneförhöjnings säregna omständigheter. Hans argument bevisar därför inte det ringaste för det ämne som vi behandlar. Det uttrycker bara hans bryderi, när han skall förklara de lagar, enligt vilka en ökad efterfrågan framkallar ökad tillgång och inte en slutgiltig höjning av marknadspriserna.

3. Löner och pengar

På debattens andra dag framförde vår vän Weston sitt gamla påstående i ny form. Han sade: Som en följd av en allmän höjning av penninglönerna behövs det mera kontanta pengar för att betala dessa löner. Då mängden av de cirkulerande pengarna är *given*, hur skall man då med dessa cirkulerande pengar kunna betala en större mängd penninglöner? Först uppstod svårigheten ur det bestämda kvantum varor, som trots den höjda penninglönen skulle komma arbetaren till del. Nu uppkommer den av att penninglönerna stiger trots den bestämda varumängden. Om man tillbakavisar Westons ursprungliga dogm, så kommer naturligtvis också de svårigheter den drar med sig att försvinna.

Jag vill emellertid bevisa, att denna penningfråga absolut inte har något att göra med det av oss behandlade ämnet.

I ert land är betalningsmekanismen långt mera fullkomnad än i något annat land i Europa. Tack vare banksystemets utbredning och koncentration behövs mycket mindre cirkulationsmedel för att låta samma värdebelopp cirkulera som i andra länder eller för att göra affärer i samma eller större skala. Vad exempelvis lönerna angår, så betalar den engelska fabriksarbetaren varje vecka sin lön till handelsmannen som varje vecka sänder den till banken. Denna återigen returnerar den varje vecka till fabrikanten, som på nytt betalar ut den till sina arbetare o.s.v. På detta sätt kan en arbetares årslön, låt oss säga på 52 pund, betalas med en enda sovereign, som varje vecka genomgår samma kretslopp. Och ändå är denna mekanism mindre fullkomnad i England än i Skottland, men den är inte lika fullkomnad i alla orter. Därför finner vi, att det exempelvis i några lantbruksdistrikt i jämförelse med de

utpräglade fabriksområdena behövs mycket mer pengar för cirkulationen för att hålla en mindre värdemängd i rörelse.

Om ni beger er över Kanalen skall ni finna att *penninglönerna* är mycket lägre där än i England, men att de i Tyskland, Italien, Schweiz och Frankrike cirkulerar med tillhjälp av en *mycket större mängd cirkulationsmedel*. Samma sovereign uppfångas inte så hastigt av banken, återvänder heller inte så hastigt till industrikapitalisten. Och därför behöver man i stället för en sovereign till den årliga cirkulationen på 52 pund kanhända tre sovereign, för att en årslön på ett belopp av 25 pund skall cirkulera. Om ni på detta sätt jämför kontinentens länder med England, så skall ni genast se att låga penninglöner kan kräva mycket större mängder pengar för cirkulationen än höga penninglöner, och att detta faktiskt blott är en teknisk fråga, som inte alls har att göra med vårt ämne.

Enligt de bästa beräkningar som jag känner kan arbetarklassens årsinkomster i detta land uppskattas till 250 miljoner pund. Denna oerhörda summa cirkulerar med tillhjälp av ungefär 3 miljoner pund. Låt oss antaga, att en löneförhöjning på 50 procent inträder. Då skulle det i stället för tre miljoner i cirkulationspengar behövas $4\frac{1}{2}$ miljon. Då en betydande del av arbetarens dagliga utgifter betalas i silver och koppar, d.v.s. blott med mynttecken, vars värde i förhållande till guldet godtyckligt bestämmes genom en lag – liksom fallet är med de oinlösbara papperspengarna – så skulle en höjning av penninglönen med 50 procent på sin höjd kräva en ökad cirkulation av, låt oss säga, en miljon sovereign. En miljon, som nu i form av guldsockor eller mynt vilar i Bank of Englands kassavalv eller hos privatbankirer, skulle komma i cirkulation. Men till och med de ringa utgifter, som ytterligare myntning eller ökad nötning av denna miljon skulle förorsaka, kunde faktiskt inbesparas om det skulle uppstå svårigheter till följd av ökad efterfrågan på cirkulationspengar. Ni vet alla, att penningstocken i detta land indelas i två stora grupper: den ena av dessa består av sedlar av olika valörer och användes vid transaktioner affärsmän emellan och även vid större affärer mellan konsumenter och affärsmän, under det att ett annat slag av cirkulationsmedel, metallmynten, cirkulerar i detaljhandeln. Ehuru av olika slag griper dessa båda slag av cirkulationsmedel in i varandra. Sålunda cirkulerar guldmynten till en mycket stor del till och med vid större affärer för alla smärre ojämnas summor under 5 pund. Om man i morgon släppte ut 4-, 3- eller 2-pundssedlar, så skulle det guld som fyller dessa cirkulationskanaler genast drivas ut ur dem och flyta in i de kanaler, där det till följd av de höjda penninglönerna skulle behövas. På detta sätt skulle den miljon, som tack vare den 50-procentiga löneförhöjningen ytterligare behövs, kunna erhållas utan att släppa ut en enda sovereign mer. Samma verkan skulle kunna uppnås utan att man behövde släppa ut en enda sedel mer, genom ökad användning av bankväxlar, såsom fallet var i Lancashire en lång tid.

Om en allmän höjning av lönekvoten, exempelvis med 100 procent, som medborgare Weston antar om lantarbetarlönerna, skulle framkalla en kraftig prisstegring på nödvändighetsartiklarna och, enligt hans mening, kräva ett ytterligare belopp av betalningsmedel, som inte skulle kunna anskaffas, så måste en *allmän lönesänkning* åstadkomma en liknande och lika omfattande verkan men i motsatt riktning. Nåväl, ni vet alla att åren 1858 till 1860 var de gynnsammaste åren för bomullsindustrin och att särskilt året 1860 i detta avseende står oöverträffat i näringslivets annaler, under det att samtidigt alla andra industrigrenar blomstrade i hög grad. Lönerna för bomullsarbetarna och alla andra arbetare, som var förbundna med denna industri, låg 1860 högre än någonsin tidigare. Då kom den amerikanska krisen, och alla dessa löner sänktes plötsligt till en fjärdedel av sina tidigare belopp. Detta skulle i motsatt riktning ha betytt en höjning med 300 procent. Om lönerna stiger från 5 till 20 shilling, så säger vi att de höjts med 300 procent, om de sänkes från 20 till 5 shilling, så säger vi att de sänkes med 75 procent, men beloppet för höjningen i det ena fallet och sänkningen i det andra fallet skulle vara detsamma, nämligen 15 shilling. Detta var alltså en plötslig förändring i

lönekvoterna, större än man dittills sett maken till, och samtidigt omfattande den ett antal arbetare, som – om vi inte bara räknar ihop de direkt i bomullsindustrin sysselsatta arbetarna utan också dem som indirekt är beroende av denna industri – med ungefär 50 procent översteg antalet lantarbetare. Föll nu vetepriiset? Det *steg* från ett årligt genomsnittspris av 47 shilling 8 pence per quarter under de tre åren 1858 till 1860 till ett årligt genomsnittspris av 55 shilling 10 pence per quarter under de tre åren 1861 till 1863. Vad betalningsmedlen angår så präglades år 1861 i mynt 8.673.232 pund mot 3.378.102 pund år 1860, d.v.s. man präglade 5.295.130 pund mer år 1861 än år 1860. Det är riktigt att sedelcirkulationen år 1861 var 1.319.000 pund mindre än 1860. Låt oss dra ifrån detta. Fortfarande återstår ett överskott på betalningsmedel för år 1861, jämfört med högkonjunkturåret 1860, till ett belopp av 3.976.130 pund eller ungefär 4 miljoner pund. Men Bank of Englands guldreserv hade samtidigt minskats, inte precis i samma men i ungefärlig proportion.

Jämför året 1862 med år 1842. Frånsett det oerhört ökade värdet och den oerhört ökade mängden av de varor, som satts i omlopp, belöpte sig enbart det kapital, som 1862 i vanliga transaktioner inbetalades för aktier, lån i järnvägarna i England och Wales, till 320.000.000 pund, en summa som skulle ha förefallit sagolik år 1842. Det oaktat var cirkulationsmedlens totalsummor år 1862 och 1842 ungefär lika stora, och i allmänhet skall ni – trots en enorm värdestegring inte blott för varorna utan för penningtransaktioner överhuvud – finna en tendens till en gradvis fortgående minskning av den cirkulerande penningmängden. Från vår vän Westons ståndpunkt är detta en olöst gåta.

Om han hade trängt litet djupare in i frågan, skulle han ha funnit, att – om man bortser från lönerna och antar att de blir oförändrade – värdet och mängden av de varor som sätts i omlopp, och överhuvud beloppet för de penningtransaktioner, som görs, dagligen varierar; att de utgivna sedlarnas belopp dagligen varierar; att beloppet av de betalningar, som man utan att använda sig av pengar gör med tillhjälp av växlar, checker, bankkredit, girobanker, dagligen varierar; att, i den mån verkliga metallpengar behövs, proportionen mellan de cirkulerande mynten och de mynt eller guldtackor som ligger i reserv eller vilar i bankvalven dagligen varierar; att beloppet av det guld, som den nationella cirkulationen kräver och den mängd som sändes till utlandet för den internationella cirkulationen dagligen varierar. Han skulle ha funnit, att hans dogm om en oföränderlig penningmängd är en oerhörd villfarelse, som strider mot vår dagliga erfarenhet. Han skulle ha utforskat de lagar som möjliggör för betalningsmedlen att anpassa sig till dylika ständigt växlande betingelser, i stället för att använda sin felaktiga uppfattning om penningcirkulationens lagar som ett argument mot en förhöjning av lönerna.

4. Tillgång och efterfrågan

Vår vän Weston gör till sitt det latinska ordspråket: ”repetitio est mater studiorum”, d.v.s. repetition är alla studiers moder, och därför upprepade han sin ursprungliga dogm i den nya formen, att den minskning av penningmängden, som löneförhöjningen skulle medföra, skulle förorsaka en minskning av kapitalet o.s.v. Då jag redan en gång behandlat hans besynnerliga teori om penningcirkulationen, anser jag det absolut inte tjäna något till att gå in på de fantastiska slutsatser, som han anser sig böra dra av sin fantastiska teori om penningcirkulationen. Jag övergår därför genast till att *reducera* hans *ständigt återkommande dogm*, som han upprepar i så många olika former, *till dess enklaste teoretiska form*.

Det okritiska sätt, på vilket han behandlat sitt ämne, blir uppenbart genom en enda anmärkning. Han vänder sig mot en höjning av lönerna eller mot höga löner som en följd av en sådan förhöjning. Nu frågar jag honom: Vad är höga löner och vad är låga löner? Varför skulle exempelvis 5 shilling i veckan anses som låg och 20 shilling i veckan som hög lön? Om 5 är litet i förhållande till 20 så är 20 ännu mindre i förhållande till 200. Om någon håller ett

föredrag om termometern, så skulle han inte förmedla något vetande, om han började deklamera om höga och låga grader. Han måste först förklara för mig, hur man finner fryspunkten och hur man finner kokpunkten, och hur dessa avgörande punkter bestäms genom naturlagar och inte av fantasin hos dem som säljer eller tillverkar termometrar. Nå, vad löner och profiler angår, så har medborgare Weston inte bara misslyckats med att härleda sådana avgörande punkter ur de ekonomiska lagarna, utan han har inte ens ansett det nödvändigt att forska efter dem. Han har nöjt sig med att acceptera de gängse uttrycken låg och hög, som om de skulle ha oomtvistad betydelse, ehuru det är uppenbart att man endast kan beteckna löner som höga eller låga i jämförelse med en måttstock, med vilken man mäter deras storlek.

Han kan inte förklara, varför ett visst belopp pengar betalas för en viss mängd arbete. Om han skulle svara mig: Det regleras genom lagen om tillgång och efterfrågan, så skulle jag först fråga honom, genom vilken lag denna tillgång och efterfrågan regleras. Och ett sådant svar skulle genast avvärja honom. Förhållandet mellan tillgång och efterfrågan på arbete undergår oavbrutna förändringar, och med dem förändrar sig arbetets marknadspriser. Om efterfrågan överstiger tillgången, så stiger lönerna; om tillgången överstiger efterfrågan, så faller lönerna, ehuru det under sådana omständigheter skulle kunna bli nödvändigt att *pröva* det verkliga förhållandet mellan efterfrågan och tillgången, exempelvis genom en strejk eller någon annan metod. Men om ni accepterar tillgång och efterfrågan som den lag, genom vilken lönerna regleras, så skulle det vara lika barnsligt som gagnlöst att motarbete en löneförhöjning, då en periodisk förhöjning av lönerna – enligt den högsta lag, som ni åberopar – är lika nödvändig och berättigad som en periodisk sänkning av lönerna. Om ni emellertid *inte* betraktar tillgång och efterfrågan som den lag, vilken reglerar lönerna, så upprepar jag ännu en gång frågan, varför betalas ett visst belopp pengar för en viss mängd arbete?

Men låt oss betrakta frågan ur en vidare synpunkt: Det skulle vara fullständigt fel att antaga, att värdet av arbete eller en vara vilken som helst bestäms av tillgång och efterfrågan. Tillgång och efterfrågan reglerar ingenting annat än marknadsprisernas tillfälliga *fluktuationer*. De kan förklara för er, varför en varus marknadspris stiger över sitt *värde* eller sjunker under sitt *värde*, men de kan aldrig förklara själva detta *värde*. Låt oss antaga, att tillgång och efterfrågan håller varandra i jämvikt eller – som ekonomerna säger – ömsesidigt täcker varandra. Nå, i samma ögonblick som dessa motsatta krafter blir lika starka, upphäver de varandra och upphör att verka i den ena eller den andra riktningen. I det ögonblick, då tillgång och efterfrågan håller varandra i jämvikt och därför upphör att verka, sammanfaller en varus *marknadspris* med dess *verkliga värde*, med normalpriset, kring vilket dess marknadspriser rör sig. Om vi undersöker detta *värdes* natur, så har vi därför inte mer att göra med tillgångens och efterfrågans tillfälliga inverkan på marknadspriserna. Detsamma gäller för löner som för alla andra varors priser.

5. Arbetslöner och priser

Reducerat till sitt enklaste teoretiska uttryck utmynnar vår väns alla argument i denna enda dogm: ”*Varupriserna bestäms eller regleras genom lönerna.*”

Gentemot denna föråldrade, bankrutta och felaktiga lära skulle jag kunna åberopa mig på praktiska iakttagelser. Jag skulle kunna hänvisa till, att de engelska fabriksarbetarna, gruvarbetarna, varvsarbetarna o.s.v., vars arbete är relativt bra betalt, underbjuder alla andra nationer i fråga om billiga produkter, under det att den engelska lantarbetaren exempelvis, vars arbete är relativt lågt betalt, underbjudes av varje annan nation på grund av det höga priset på hans produkter. Jag skulle kunna jämföra en artikel med en annan artikel i samma land och jämföra varor från skilda länder med varandra samt visa, att – fränsett några mer skenbara än verkliga undantag – de bra betalda arbetarna i genomsnitt producerar de billiga varorna och de dåligt betalda de dyra varorna. Detta skulle naturligtvis inte bevisa, att det

höga priset på arbetet i det ena fallet och dess låga pris i det andra fallet är respektive orsaker till dessa diametralt motsatta verkningar. Men det bevisar i varje fall, att varornas priser inte bestämmas av arbetets pris. För oss är det emellertid alldeles överflödigt att använda denna empiriska metod.

Det skulle måhända kunna förnekas, att medborgare Weston uppställt påståendet: ”*Varornas priser bestäms eller regleras genom lönerna.*” Faktiskt har han aldrig formulerat det. Han sade tvärtom, att profit och jordränta också utgör beståndsdelar av varupriserna, ty ur varupriserna måste inte bara arbetarnas löner utan också kapitalisternas profiter och jordägarnas jordräntor betalas. Men hur uppkommer enligt hans uppfattning priserna? Först genom lönerna. Sedan tillägges en ytterligare procentsats till priset för kapitalistens räkning, och dessutom ytterligare en procentsats till förmån för jordägaren. Låt oss antaga, att lönerna för det arbete, som användes för att producera en vara, uppgår till 10. Om profitkvoten utgör 100 procent så skulle kapitalisten till de förskotterade lönerna lägga 10, och om jordräntekvoten också är 100 procent av lönen, skulle man återigen lägga till 10, och hela varans pris skulle då utgöra 30. Men en sådan prisbestämning skulle helt enkelt betyda att priserna bestämdes genom lönerna. Om lönerna i ovannämnda fall steg till 20, så skulle varupriset stiga till 60 o.s.v. Följaktligen har alla avdankade författare inom den politiska ekonomin, som fört fram dogmen om att lönerna reglerar priserna, försökt bevisa det genom att behandla profit och jordränta *som enbart tilläggsprocent till lönerna*. Ingen av dem har naturligtvis varit i stånd att leda dessa tilläggsprocents begränsning tillbaka till någon som helst ekonomisk lag. De tycks tvärtom ha varit av den mening, att profiterna bestämmas genom tradition, sedvänja, kapitalistens vilja eller genom någon annan lika godtycklig och oförklarlig metod. Om de påstår att profiten bestämmas genom konkurrensen mellan kapitalisterna, så säger de därmed ingenting alls. Denna konkurrens kan säkert utjämna de olika profitkvoterna i de olika industrigrenarna eller pressa ner dem på samma genomsnittsnivå, men den kan aldrig bestämma själva denna nivå eller den allmänna profitkvoten.

Vad menar vi, när vi säger, att varupriserna bestämmas genom lönerna? Då löner endast är ett namn för arbetets pris, så säger vi därmed, att varupriserna regleras genom arbetets pris. Då ”pris” är bytesvärde – och när jag talar om värde, så menar jag alltid bytesvärde – nämligen bytesvärde *uttryckt i pengar*, så utmynnar påståendet i, att ”*varans värde bestämmas genom arbetets värde*” eller att ”*arbetets värde är den allmänna måttstocken för värdena*”.

Men hur bestämmer man då detta ”*arbetets värde*”? Här kommer vi till en död punkt. Naturligtvis till en död punkt, endast om vi försöker att tänka logiskt. De som förfäktar denna lära bryr sig emellertid inte om att hysa några logiska skrupler. Låt oss exempelvis ta vår vän Weston. Först sade han oss, att lönerna reglerar varupriserna och att priserna följaktligen måste stiga, om lönerna stiger. Så gjorde han helt om för att visa oss, att en lönestegring inte skulle nyttja något till, emedan varupriserna stigit och emedan lönerna faktiskt mätes efter priserna på de varor, för vilka de ges ut. Vi börjar alltså med det påståendet, att arbetets värde bestämmer varans värde, och vi slutar med påståendet, att varans värde bestämmer arbetets värde. På så sätt rör vi oss fram och tillbaka i den mest förvända cirkel och kommer inte till någon slutsats alls.

Överhuvudtaget är det klart, att om vi gör värdet av vilken som helst vara, t.ex. arbete, spannmål, eller någon annan vara till allmän måttstock och regulator för värdet, så skjuter vi bara undan svårigheten, då vi bestämmer ett värde genom ett annat, som i sin tur åter behöver en bestämning.

Uttryckt i sin mest abstrakta form utmynnar påståendet, att ”lönerna bestämmer varupriserna”, i att ”värde bestämmas genom värde”, och denna tautologi innebär att vi faktiskt inte vet någonting alls om värdet. Om detta får gälla som förutsättning, så förvandlas varje diskussion

om den politiska ekonomins allmänna lagar blott till tomt prat. Det var därför Ricardos stora förtjänst, att han i sitt verk om ”*The Principles of Political Economy*”, som han offentliggjorde 1817, fullständig gjorde slut på den gamla populära och bankrutta villfarelsen, att ”lönerna bestämmer priserna”, en villfarelse som Adam Smith och hans franska föregångare förkastat i de verkliga vetenskapliga delarna av sina forskningar, men som de inte desto mindre plockat fram i de populära och vulgariserade kapitlen.

6. Värde och arbete

Medborgare! Jag har nu kommit fram till en punkt, där jag måste ge mig in på en faktisk framställning av frågan. Jag kan inte lova att göra detta på ett särdeles tillfredsställande sätt, emedan jag då skulle bli tvungen att behandla den politiska ekonomin i hela dess vidd. Jag kan som fransmannen säger endast ”*effleurer la question*”, endast beröra frågans viktigaste punkter.

Den första fråga, som vi måste ställa, är: Vad är en varas *värde*? Hur bestämmes det?

Vid första anblicken skulle det kunna tyckas, att en varas värde är något fullständig *relativt*, som inte kan bestämmas, utan att den ena varan betraktas i sitt förhållande till alla andra varor. När vi talar om en varas värde, bytesvärde, så menar vi i själva verket de proportionella mängder, i vilka den utbytes mot alla andra varor. Men då uppstår frågan: Hur regleras de proportioner, i vilka varorna utbytes mot varandra?

Vi vet av erfarenhet, att dessa proportioner varierar i det oändliga. Låt oss ta en enda vara, t.ex. vete, så skulle vi finna att ett quarter vete kan utbytas mot olika varor i nära nog oräkneliga proportionsgrader. Och det oaktat måste denna varas värde – *då detta ständigt förblir detsamma*, oavsett om det uttryckes i siden, guld eller vilken som helst annan vara – vara något som är skilt och oavhängigt från dessa *olika bytesproportioner*, i vilka den utbytes mot andra artiklar. Det måste vara möjligt att uttrycka det i en form, som är helt skild från dessa olika jämförelser med olika varor.

Om jag vidare säger, att ett quarter vete utbytes mot järn i en viss proportion eller att värdet av ett quarter vete uttryckes i en viss mängd järn, så säger jag, att vetets värde och dess motsvarande värde i järn är lika med *något tredje* ting, som varken är vete eller järn, då jag ju antar, att de uttrycker samma storhet i två skilda former. Vart och ett av dem, såväl vetet som järnet, måste därför – oberoende av allt annat – kunna reduceras till detta tredje ting, som utgör deras gemensamma måttstock.

För att belysa denna punkt skall jag ta ett mycket enkelt geometriskt exempel till hjälp. Om vi skall jämföra ytinnehållet i trianglar av de mest skilda former och storlekar, eller om vi skall jämföra trianglar med kvadrater eller vilken som helst annan rätvinklig figur, hur går vi då tillväga? Vi reducerar ytinnehållet i en triangel vilken som helst till ett uttryck, som är helt skilt från dess synliga form. Då vi av triangelns natur funnit, att dess ytinnehåll är lika med hälften av det tal man får då man multiplicerar dess bas med dess höjd så kan vi nu jämföra de olika värdena av alla slags trianglar och alla rätlinjiga figurer med varandra, eftersom de alla kan upplösas i ett visst antal trianglar.

På samma sätt måste man gå tillväga, då det gäller varornas värden. Vi måste vara i stånd att reducera dem alla till en formel, som är gemensam för dem alla, i det vi endast skiljer dem åt efter den proportion, i vilken de innehåller detta samma mått.

Då varornas *bytesvärde* blott är dessa tings *samhälleliga funktioner* och inte har något att göra med deras *naturliga egenskaper*, måste vi först fråga: Vad är alla varors gemensamma *samhälleliga substans*? Det är *arbetet*. För att en vara skall framställas måste en bestämd mängd arbete nedläggas på densamma eller arbetas in i densamma. Och jag säger inte bara

arbete utan samhällligt arbete. Den som producerar ett föremål för sitt eget omedelbara bruk, för att själv konsumera det, framställer visserligen en *produkt*, men ingen *vara*. Som självförsörjande producent har han ingenting att göra med samhället. Men för att producera en vara, måste han inte bara producera en artikel, som tillfredsställer något samhällligt behov, utan hans arbete måste vara en beståndsdel eller en bråkdel av den av samhället använda totala arbetssumman. Det måste vara underordnat *arbetsdelningen inom samhället*. Det är ingenting utan de övriga delarna av arbetet och måste å sin sida *komplettera* dem.

Om vi betraktar *varorna som värden*, så ser vi dem uteslutande under denna enda synpunkt som *realiserat, fixerat* eller – om ni så vill – *kristalliserat samhällligt arbete*. I detta avseende kan de blott *skilja* sig från varandra därigenom, att de utgör större eller mindre mängder arbete, såsom exempelvis att en större mängd arbete användes på en sidennäsdruk än på en tegelsten. Men hur mäter man *arbetsmängden*? Alltefter den tid, *som arbetet varar*, i det man mäter arbetet i timmar, dagar o.s.v. För att använda denna måttstock måste man naturligtvis reducera allt slags arbete till genomsnittligt eller enkelt arbete och göra detta till måttenhet.

Vi kommer därför till följande slutsats. En vara har ett *värde*, emedan den är en *kristallisering av samhällligt arbete*. Dess värdes *storlek* eller dess *relativa värde* är beroende av den större eller mindre mängd samhälllig substans, som den innehåller, d.v.s. av den relativa mängd arbete, som är nödvändig för att producera den. *Varornas relativa värden* bestämmas därför av de *respektive mängder eller summor av arbete, som använts på dem, som förverkligats, fixerats i desamma*. Motsvarande mängder varor, som kan framställas *på samma arbetstid*, är *lika*. Eller en varas värde förhåller sig till en annan varas värde, som den i den ena fixerade arbetsmängden förhåller sig till den i den andra fixerade arbetsmängden.

Jag förmodar, att många av er kommer att fråga: Råder det då faktiskt en så stor eller överhuvudtaget någon skillnad mellan bestämmandet av varornas värde på grund av lönerna och deras bestämmande genom de relativa, för deras framställning nödvändiga *arbetsmängderna*? Man måste emellertid ha klart för sig, att arbetets *betalning* och arbetets *mängd* är helt skilda saker. Låt oss t.ex. anta att *lika mängder arbete* fixeras i ett quarter vete och ett uns guld. Jag använder detta exempel därför att Benjamin Franklin använde det i sin första essay, som publicerades 1729 under titeln: ”*A Modest Inquiry into the Nature and Necessity of a Paper Currency*” [En kortfattad undersökning av en pappersmyntfots natur och nödvändighet], i vilken han som en av de första upptäckte värdets verkliga natur. Vi antar alltså, att ett quarter vete och ett uns guld är *samma värden* eller *ekvivalenter*, emedan de utgör *kristalliseringen av lika mängder genomsnittligt arbete*, så och så många dagars och så och så många veckors i dem båda fixerat arbete. Hänvisar vi på något sätt till lantarbetarnas och gruvarbetarnas *löner*, då vi på så sätt bestämmer det relativa värdet för guld och säd? Inte det ringaste. Vi lämnar den frågan fullständigt öppen, *hur* deras dags- eller veckoarbete betalats eller rentav om lönearbete överhuvudtaget använts. Om så varit fallet, så kan lönerna ha varit mycket olika. Den arbetare, vars arbete realiserats i ett quarter vete, har för detta kanske fått endast två bushel, den i gruvan sysselsatta arbetaren däremot hälften av ett uns guld. Eller om man antar, att deras löner är lika, så kan dock dessa avvika i alla möjliga proportioner från värdena på de varor de framställt. De kan uppgå till hälften, en tredjedel, en fjärdedel, en femtedel eller till någon annan proportionell del av detta quarter vete eller av detta uns guld. Deras *löner* kan naturligtvis inte *överstiga* värdena av de varor de producerat, inte vara *högre* än de, men de kan i alla möjliga grader vara *lägre*. Deras *löner begränsas* genom produkternas *värde*, men för *deras produkters värden* drar lönerna inga gränser. Huvudsaken är emellertid att värdena, de relativa värdena på exempelvis säd och guld, fastställs utan varje hänsyn till värdet på det därvid använda arbetet, d.v.s. *lönerna*. Att bestämma varuvärdena med tillhjälp av de *relativa arbetsmängder, som fixerats i dem* är därför något helt annat än den tautologiska metoden att

bestämna varuvärdena med tillhjälp av arbetets värde eller genom *lönerna*. Denna punkt kommer emellertid under loppet av vår undersökning att ytterligare belysas.

Vid beräkningen av en varas bytesvärde måste vi till den *senast använda* arbetsmängden ytterligare tillägga den arbetsmängd, som *förut* nedlagts i varans råmaterial, och det arbete som använts på de redskap, verktyg, maskiner och byggnader, som medverkat vid detta arbete. Så till exempel är värdet av en viss mängd bomullsgarn kristalliseringen av de arbetsmängder, som tillagts bomullen under spinneriprocessen, vidare den tidigare i själva bomullen realiserade arbetsmängden, de arbetsmängder som döljer sig i kol, oljor och andra använda hjälpmedel, den i ångmaskinen, spindlarna, fabriksbyggnaderna o.s.v. fixerade arbetsmängden. De egentliga produktionsmedlen, såsom verktyg, maskineri och byggnader användes ständigt på nytt för en längre eller kortare tid under upprepade produktionsprocesser. Om de skulle förbrukas på en gång liksom råmaterialet, så skulle hela deras värde genast överföras på varorna, som de hjälper till att producera. Men då exempelvis en spindel blott undan för undan förbrukas, så gör man en genomsnittsberäkning, grundad på dess genomsnittliga livslängd, dess genomsnittlig utnötning eller förbrukning under en viss tid? Låt oss säga en dag. På detta sätt beräknar vi, hur mycket av spindelns värde som överförs till det dagligen spunna garnet, och därigenom hur mycket av den totala arbetsmängden exempelvis i ett pund garn, som kommer från den arbetsmängd, som tidigare nedlagts i spindeln. För vårt föreliggande syfte är det inte nödvändigt att vi längre uppehåller oss vid denna punkt.

Det kunde tyckas, att om en varas värde bestäms genom den *arbetsmängd, som användes för att framställa densamma*, så skulle därav följa, att ju latare och oskickligare någon är, desto värdefullare blir den av honom framställda varan, emedan dess framställning kräver en motsvarande längre arbetstid. Detta vore emellertid ett bedrägligt misstag. Ni minns, att jag använde uttrycket ”*samhälleligt arbete*”, och i denna beteckning ”*samhällelig*” innefattas många punkter. När vi säger, att en varas värde bestäms av den i densamma nedlagda eller kristalliserade *arbetsmängden*, så menar vi den *arbetsmängd som erfordras* för dess produktion i ett givet samhällstillstånd under bestämda samhällsliga genomsnittliga produktionsbetingelser med en given samhällslig genomsnittintensitet och genomsnittsskicklighet för det använda arbetet. När ångvävstolen upptog konkurrensen med handvävstolen i England, behövde man bara använda hälften av den tidigare arbetstiden för att förvandla en viss mängd garn till en aln kattun eller kläde. Den stackars handstolsvävaren måste nu arbeta 17 eller 18 timmar om dygnet i stället för som tidigare 9 eller 10. Trots detta utgjorde produkten av hans tjugutimmars arbetstid endast 10 timmar av samhällslig arbetstid eller 10 timmars arbete, som är samhällsligt nödvändigt för att förvandla en viss mängd garn till textilvaror. Hans produkt efter 20 timmar hade därför inte mera värde än den produkt han tidigare framställt på 10 timmar.

Om alltså den i varorna förkroppsligade mängden samhällsligt nödvändigt arbete bestämmer varans bytesvärde, så måste varje ökning av den för en varas produktion nödvändiga arbetsmängden öka dess värde, liksom varje sänkning måste minska det.

Om den respektive nödvändiga arbetsmängd, som erfordras för att framställa varan förblev konstant, då skulle också dess respektive värden vara konstanta. Det blir emellertid inte fallet. Den för en varas framställning nödvändiga arbetsmängden varierar ständigt med förändringen i det använda arbetets produktivkraft. Ju större arbetets produktivkraft är, desto mer produkter framställes under en given arbetstid, och ju mindre arbetets produktivkraft är, desto mindre framställes under samma tid. Om det t.ex. till följd av befolkningens tillväxt skulle bli nödvändigt att odla upp mindre bördig jord, så skulle det blott vara möjligt att utvinna samma mängd produkter genom att använda en större mängd arbete och till följd därav skulle lantbruksprodukternas värde stiga. Om å andra sidan en enda spinnare med de moderna produk-

tionsmedlens hjälp under loppet av en arbetsdag förvandlar till garn många tusen gånger mer bomull, än han tidigare under samma tid kunde spinna med spinnrockens hjälp, så är det klart att vartenda pund bomull kommer att uppsuga många tusen gånger mindre spinneriarbete än förut och till följd därav skulle det värde som genom spinnandet tillföres vartenda pund bomull vara blott en tusendel av det tidigare värdet. Garnets värde kommer att falla i motsvarande grad.

Frånsett skillnaderna mellan olika folk i fråga om den naturliga energin och den uppnådda arbetsskickligheten, så måste arbetets produktivkraft huvudsakligen bero av följande:

1. av arbetets *naturliga* betingelser, såsom jordens fruktbarhet, gruvornas rikedom o.s.v.;
2. av den fortskridande förbättringen av de *samhälleliga arbetskrafterna*, såsom resultat av storproduktionen, av kapitalkoncentrationen och arbetets samverkan, av arbetsdelningen, maskiner, förbättrade arbetsmetoder, användandet av kemiska och andra naturliga hjälpmedel, förkortning av tid och rum tack vare trafik- och transportmedel och alla andra uppfinningar, med vars hjälp vetenskapen tvingar naturkrafterna i arbetets tjänst och med vars hjälp arbetets samhällliga eller kooperativa karaktär utvecklas. Ju större arbetets produktivkraft är, desto mindre arbete användes på en given mängd produkter. Desto mindre värde har alltså produkten. Ju mindre arbetets produktivkraft är, desto mer arbete användes på samma mängd produkter. Desto större blir alltså dess värde.

Som allmänt gällande sats kan vi således fastslå följande:

Varornas värden står i direkt förhållande till den för deras framställning använda arbetstiden och i omvänt förhållande till det använda arbetets produktivkraft.

Då vi hittills blott talat om *värdet*, skall jag också tillfoga några ord om *priset*, som är en säregen form, som värdet ikläder sig.

Priset, betraktat för sig, är inget annat än *värdet*, uttryckt i pengar. Alla varuvärden i detta land exempelvis uttryckes i guldpriser, under det att de på kontinenten huvudsakligen uttryckes i silverpriser. Guldets eller silvrets värde, liksom alla andra varors, bestämmes genom mängden av det för deras utvinnande nödvändiga arbetet. Ni utbyter en viss mängd av era nationella produkter, i vilka en viss mängd av ert nationella arbete kristalliserats, mot guld- och silverproducerande länders produkter, i vilka en viss mängd av *deras* arbete kristalliserats. På detta sätt lär man sig, faktiskt genom byte, att uttrycka alla varuvärden, d.v.s. de för deras framställning använda mängderna arbete, i guld och silver. Om man tränger djupare in i frågan om *värdets uttryckande i pengar* eller, något som går på ett ut, *värdets förvandling till pris*, så skall man finna, att detta är en process, genom vilken man ger alla varors värden en *självständig* och *likartad* form eller genom vilken man betecknar dem som mängder av *likartat samhälligt arbete*. I den mån priset endast är värdet uttryckt i pengar, kallades priset av Adam Smith för det ”*naturliga priset*” och av de franska fysiokraterna för ”*prix nécessaire*” [nödvändigt pris]. Vilket är sålunda förhållandet mellan *värde* och *marknadpriser* eller mellan *naturliga priser* och *marknadpriser*? Ni vet alla, att *marknadpriset* är *detsamma* för alla varor av samma slag, hur skiftande de enskilda producenternas produktionsbetingelser än må vara. Marknadpriserna uttrycker endast den *genomsnittsmängd samhälligt arbete*, som är nödvändigt för att under genomsnittliga produktionsbetingelser förse marknaden med en viss mängd av en viss artikel. Det beräknas efter den totala mängden varor av ett visst slag.

Så till vida överensstämmer en varas *marknadpris* med dess *värde*. Å andra sidan är marknadprisernas svängningar, vilka den ena gången överstiger värdet eller det naturliga priset, en annan gång faller under detsamma, beroende av fluktuationerna i tillgång och

efterfrågan. Marknadpriserna avviker således ständigt från värdena, men som Adam Smith säger:

”Det naturliga priset är på sätt och vis centrum, till vilket varupriserna ständigt drages. Olika omständigheter kan mången gång hålla dem ett gott stycke över och understundom pressa ner dem under detsamma. Men vad som än må hindra dem från att stanna och bli stående vid denna medelpunkt, så strävar de dock ständigt mot densamma.”

Jag kan nu inte närmare gå in på denna sak. Det räcker med att säga, att *om* tillgång och efterfrågan håller varandra i jämvikt, så motsvarar varornas marknadpriser deras naturliga priser, d.v.s. deras värden, vilka bestämmas genom de respektive arbetsmängder, som är nödvändiga för deras framställning. Men tillgång och efterfrågan *måste* ständigt sträva efter att hålla varandra i jämvikt, ehuru de endast gör detta på så sätt, att de utjämnar en svängning genom en annan svängning, en stegring genom en sänkning och omvänt. Om man i stället för att betrakta de dagliga svängningarna undersöker marknadprisernas rörelse under längre perioder, såsom exempelvis Tooke har gjort i sin ”*History of Prices*” [Prisernas historia], så skall man finna att marknadprisernas svängningar, deras avvikelser från värdena, deras fallande och stigande upphäver och utjämnar varandra. Och detta betyder – om man bortser från monopolens inverkan och några andra inskränkningar, som jag nu måste förbigå – att alla varuslag i genomsnitt säljes för sina respektive *värden* eller naturliga priser. De genomsnittsperioder, under vilka marknadprisernas svängningar utjämnar varandra, är olika för olika slag av varor, emedan det ifråga om det ena slaget är lättare att anpassa tillgången till efterfrågan är ifråga om det andra.

Om alltså alla slag av varor – i det stora hela och ifråga om längre tidrymder – säljes till sina respektive värden, så är det dåraktigt att antaga, att profiten – inte i enstaka fall utan den ständiga och vanliga profiten i de olika industrierna – uppkommer ur varupriserna eller ur det faktum, att de försäljes till ett pris, som betydligt överstiger deras *värde*. Det orimliga i denna uppfattning blir uppenbart, om man generaliserar den. Det som någon ständigt skulle vinna som säljare skulle han ständigt förlora som köpare. Det hjälper inte att säga, att det finns människor som är köpare utan att vara säljare, eller konsumenter utan att vara producenter. Det som dessa människor betalar producenterna, måste de först gratis få av de senare. Om en man först tar era pengar och sedan ger dem tillbaka genom att köpa era varor, så kommer ni aldrig att berika er, inte ens om ni säljer era varor för dyrt till denna person. En sådan affär må minska förlusten men den kan aldrig bidra till att realisera en vinst.

För att förklara *profitens allmänna natur* måste man således utgå från den satsen, att varorna i genomsnitt *säljes till sina verkliga värden* och att *profiter uppstår på så sätt, att man säljer varorna till deras värden* d.v.s. i proportion till de arbetsmängder de innehåller. Om man inte kan förklara profiten på denna grundval, så kan man över överhuvudtaget inte förklara den. Detta förefaller paradoxalt och stridande mot de dagliga iakttagelserna. Det är också en paradox, att jorden rör sig omkring solen, och att vattnet består av två lättantändliga gaser. Vetenskaplig sanning är alltid paradoxal, om man bedömer den efter den dagliga erfarenheten, som endast uppfattar tingens bedrägliga sken.

7. Arbetskraften

Sedan vi nu undersökt *värdets natur, värdet av vilken som helst vara* – i den mån det kunnat ske i en sådan hastigt hopkommen betraktelse – måste vi rikta vår uppmärksamhet på *arbetets* säregna *värde*. Och här måste jag återigen förvåna er genom en skenbar paradox. Ni är alla fullt övertygade om att det som ni dagligen säljer är ert arbete, att arbetet därför har ett pris, och att det – då en varas pris blott är dess värde, uttryckt i pengar – säkert måste finnas något sådant som ett *arbetsvärde*. Det finns emellertid inte något som kallas *arbetets värde* i ordets

vanliga mening. Vi har sett, att mängden av det i en vara kristalliserade nödvändiga arbetet bildar dess värde. Om vi nu använder denna definition på värdet, hur kan vi då bestämma värdet av låt oss säga en tiotimmars arbetsdag? Hur mycket arbete innehåller denna arbetsdag? Tio timmars arbete. Om vi sade, att värdet av en tio timmars arbetsdag är lika med tio timmars arbete eller den arbetsmängd som den innehåller, så skulle det vara en tautologi och dessutom ett meningslöst påstående. Sedan man en gång funnit den verkliga men dolda meningen i uttrycket ”*arbetets värde*”, kommer vi naturligtvis att kunna förklara denna irrationella och skenbart omöjliga användning av begreppet värde, på samma sätt som vi är i stånd att förklara himlakropparnas skenbara eller blott i bestämda former iakttagbara rörelser, så snart vi lärt känna deras verkliga rörelser.

Det som arbetaren säljer är inte direkt sitt *arbete* utan sin *arbetskraft* som han överlämnar åt kapitalisten att tillfälligt förfoga över. Detta är i så hög grad fallet, att man – jag vet inte om det skett i engelska lagar men säkert i lagar någonstans på kontinenten – fastställt den maximitid, för vilken en person har rättighet att sälja sin arbetskraft. Om han tilläts sälja den för hur lång tid som helst, så skulle slaveriet genast vara återupprättat. En sådan försäljning skulle, om den exempelvis omfattade hela hans livstid, göra honom till livstids slav åt sin arbetsgivare.

Thomas Hobbes, en av Englands äldsta ekonomer och mest originella filosofer, hänvisade redan i sin ”*Leviathan*” instinktivt till denna punkt, som förbisetts av alla hans efterföljare. Han sade:

”Det som en människa är värd eller gäller för, är liksom hos alla andra ting, hennes *pris*, d.v.s. så mycket som man skulle ge för att *använda hennes kraft*.”

Tar vi detta som grundval, så kommer vi att kunna bestämma *arbetets värde* likaväl som varje annan varas.

Men innan vi gör detta, skulle vi kunna fråga, hur denna märkliga företeelse uppkommit, att vi på marknaden finner en grupp köpare som äger jord, maskiner, råvaror och existensmedel, ting som alla med undantag av jorden i dess ursprungliga tillstånd är *produkter av arbete* och å andra sidan en grupp säljare, som ingenting har att sälja utom sin arbetskraft, sina arbetande armar och hjärnor? Hur kommer det sig att den ena gruppen ständigt köper för att göra profit och berika sig, under det att den andra gruppen ständigt säljer för att förtjäna sitt livsuppehälle? Att undersöka denna fråga skulle betyda att undersöka vad ekonomerna kallar ”*den första*” eller ”*ursprungliga ackumulationen*”, vilken emellertid borde kallas *den ursprungliga expropriationen*. Vi skulle finna, att den så kallade ursprungliga ackumulationen inte betyder någon annat än en rad historiska processer, som slutar med en *upplösning av den ursprungliga enhet*, som existerat mellan arbetaren och hans arbetsmedel. En sådan undersökning faller emellertid utanför ramen av mitt föreliggande ämne. Sedan arbetaren en gång *skilts* från arbetsmedlen, kommer detta tillstånd att bibehållas och reproduceras i ständigt stigande skala, tills en ny och genomgripande revolution av produktionssättet vänder upp och ner på detta tillstånd och återupprättar den ursprungliga enheten i ny historisk form.

Vad är alltså arbetskraftens värde?

Liksom varje annan vara bestämmas dess värde genom den för dess framställning nödvändiga arbetsmängden. En människas arbetskraft består endast i hennes levande person. För att växa och behålla livet måste en människa konsumera en bestämd mängd livsmedel. Men människan, liksom maskinen, förbrukas och måste ersättas av en annan. Förutom mängden av nödvändighetsartiklar, som behövs för *hennes eget* uppehälle, behöver hon en ytterligare mängd nödvändighetsartiklar för att kunna livnära ett visst antal barn, som skall ersätta henne på arbetsmarknaden och föreviga arbetarnas släkte. Därutöver måste hon ge ut ytterligare en

summa värden för att utveckla sin arbetskraft och tillägna sig en viss skicklighet. För vårt syfte räcker det med att endast betrakta ett *genomsnittsarbete*, vars utgifter för skolning och utbildning är försvinnande storheter. Jag måste emellertid begagna detta tillfälle för att slå fast, att i samma utsträckning, som produktionskostnaderna för arbetskraft av olika kvalitet är olika, så måste också värdet av den i de olika industrierna använda arbetskraften vara olika. Kravet på *lika löner* grundar sig därför på ett misstag, det är en meningslös önskan, som aldrig skall gå i uppfyllelse. Det uppkommer ur den falska och ytliga radikalism, som accepterar förutsättningarna och försöker undvika slutsatserna. På lönesystemets grundval kommer arbetskraftens värde att bestämmas som varje annan vara, och då olika slag av arbetskraft har olika värden och det behövs olika arbetsmängder för att framställa dem, *måste* de ha olika priser på arbetsmarknaden. Att kräva *lika eller rättvis betalning* på lönesystemets grundval är detsamma som att kräva *frihet* på slaverisystemets grundval. Vad man alltså anser vara rättvist eller skäligt hör inte hit. Frågan är: Vad är nödvändigt och oundvikligt inom ett givet produktionssystem?

Efter vad som här sagts, bestämmas *arbetskraftens värde* genom *värdet av de nödvändighetsartiklar*, som erfordras för att producera, utveckla bibehålla och föreviga arbetskraften.

8. Produktionen av mervärdet

Låt oss nu antaga, att framställandet av den genomsnittliga mängd nödvändighetsartiklar, som en arbetare dagligen behöver, kräver 6 *timmars genomsnittsarbete*. Låt oss vidare antaga att 6 timmars genomsnittsarbete realiserar i en guldmängd, som är lika med 3 shilling. Då skulle 3 shilling vara *priset* eller *dagsvärdet* av denna mans *arbetskraft* uttryckt i pengar. Om han arbetade 6 timmar om dagen, så skulle han dagligen producera ett värde, som vore tillräckligt för att köpa genomsnittsmängden av de nödvändighetsartiklar han dagligen behöver eller att uppehålla sig själv som arbetare.

Men mannen ifråga är lönarbetare. Han måste därför sälja sin arbetskraft till en kapitalist. Om han säljer den för 3 shilling om dagen eller för 18 shilling i veckan, så säljer han den till dess värde. Antag att han är spinnare. Om han arbetar 6 timmar om dagen, så skulle han dagligen tillföra bomullen ett värde av 3 shilling. Detta hans dagliga tilläggsvärde skulle då bilda en noggrann ekvivalent till den lön eller det pris, som han dagligen erhåller för sin arbetskraft. Men i detta fall skulle överhuvudtaget inte något *mervärde* eller *någon merprodukt* komma kapitalisten tillgodo. Här kommer vi alltså till den springande punkten.

I det kapitalisten köper arbetarens arbetskraft och betalar dess värde, har han liksom varje annan köpare förskaffat sig rätten att konsumera eller använda den köpta varan. Man konsumerar eller använder en mans arbetskraft genom att låta honom arbeta, precis så som man konsumerar eller använder en maskin genom att låta den vara i gång. Kapitalisten har därför genom att köpa dags- eller veckovärdet av arbetarens arbetskraft förvärvat rätten att förbruka denna arbetskraft eller låta den arbeta under *hela dagen eller veckan*. Arbetsdagen eller arbetsveckan har naturligtvis sina gränser, men det skall vi senare ägna en närmare undersökning.

För ögonblicket vill jag rikta er uppmärksamhet på en avgörande punkt.

Arbetskraftens *värde* bestämmas genom den arbetsmängd, som behöves för att upprätthålla eller reproducera densamma, men *användningen* av denna arbetskraft begränsas endast av arbetarens livsenergi och fysiska styrka. Arbetskraftens dags- eller veckovärde är något helt annat än denna samma arbetskrafts sysselsättning per dag eller per vecka. Alldeles så som det foder en häst förbrukar och den tid den kan bära ryttaren är två vitt skilda ting. Den arbetsmängd, som begränsar *värdet* av arbetarens arbetskraft, drar absolut inga gränser för den arbetsmängd, som han kan prestera. Låt oss ta vårt exempel om spinnaren. Vi har sett, att han

för att dagligen förnya sin arbetskraft, måste reproducera ett dagligt värde av 3 shilling, vilket han uppnår genom att arbeta 6 timmar om dagen. Men det hindrar honom inte att arbeta 10 eller 12 eller flera timmar om dagen. Men genom att kapitalisten betalar dags- eller veckovärdet av spinnarens arbetskraft har han därmed förvärvat rätten att använda denna arbetskraft under *hela dagen eller hela veckan*. Han kommer därför att låta honom arbeta, låt oss säga 12 timmar om dagen. *Utöver* de 6 timmar, som erfordras för att ersätta hans lön eller värdet av hans arbetskraft, får han således arbeta *ytterligare 6 timmar*, som jag vill kalla *merarbets-timmar*, och detta merarbete objektiveras i ett *mervärde* och en *merprodukt*. Om t.ex. vår spinnare genom sina 6 timmars arbete per dag tillför bomullen ett värde av 3 shilling, ett värde som utgör en noggrann ekvivalent till hans lön, så kommer han under 12 timmar att tillföra bomullen ett värde av 6 shilling och producera en *motsvarande merprodukt* av garn. Då han sålt sin arbetskraft till kapitalisten, så tillhör hela värdet eller produkten som han framställt, kapitalisten som för en bestämd tid är ägare av hans arbetskraft. Då kapitalisten förskotterar 3 shilling, får han sålunda själv ett värde på 6 shilling tillbaka, ty i det han förskotterar ett värde, i vilket 6 arbetstimmar är kristalliserade, erhåller han i gengäld ett värde, i vilket 12 arbetstimmar är kristalliserade. Genom att dagligen upprepa samma process utbetalar han 3 shilling och stoppar han 6 shilling på sig, av vilka en hälft åter kan användas till att betala ut nya löner, och den andra hälften bildar det *mervärde*, för vilket kapitalisten inte betalar någon ekvivalent. Det är *på detta slag av utbyte mellan kapital och arbete* som den kapitalistiska produktionen eller lönesystemet grundar sig och som ständigt måste resultera i att arbetaren reproduceras som arbetare och kapitalisten som kapitalist.

Om alla andra omständigheter förblir desamma, kommer *mervärdekvoten* att vara avhängig av proportionen mellan den del av arbetsdagen, som erfordras för att förnya arbetskraftens värde och den till förmån för kapitalisten använda *merarbetstiden* eller *merarbetet*. Den kommer därför att vara avhängig av den *proportion*, i vilken *arbetsdagen är förlängd utöver den tid*, under vilken arbetaren genom sitt arbete blott skulle reproducera sin arbetskraft eller ersätta sin lön.

9. Arbetets värde

Vi måste nu återgå till uttrycket ”*arbetets värde eller pris*”.

Vi har funnit, att detta faktiskt blott är arbetskraftens värde, beräknat efter värdet av de för dess vidmakthållande nödvändiga varorna. Men då arbetaren först får sin lön *efter* arbetets slut och dessutom vet, att det som han verkligen ger kapitalisten är sitt arbete, så får han intrycket att värdet eller priset av hans arbetskraft är *priset* eller *värdet av själva arbetet*. Om priset för hans arbetskraft är 3 shilling, i vilka 6 arbetstimmar realiserats, och om han arbetar 12 timmar, så måste han betrakta dessa 3 shilling som värdet eller priset för 12 timmars arbete, ehuru dessa 12 arbetstimmar utgör ett värde av 6 shilling.

Av detta kan man dra två slutsatser.

För det första: arbetskraftens värde eller pris får skenet av att *vara själva arbetets pris eller värde*, ehuru arbetets värde eller pris strängt taget är meningslösa begrepp.

För det andra: ehuru blott en del av arbetarens dagliga arbete betalas, under det att den andra delen förblir *obetald*, ehuru just detta obetalda arbete eller merarbete bildar den fond ur vilken *mervärde* eller *profit* uppstår, förefaller det som om hela arbetet vore betalt arbete.

Detta bedrägliga sken skiljer *lönarbetet* från de andra *historiska* formerna av arbete. På lönesystemets grundval tycks till och med det *obetalda* arbetet vara *betalt* arbete. Vad slavarbetet däremot beträffar tycks till och med den del av arbetet som betalas vara obetalt arbete. Naturligtvis måste slaven leva för att kunna arbeta, och en del av hans arbetsdag åtgår

för att ersätta värdet av hans eget livsuppehälle. Men då ingen överenskommelse ingåtts mellan honom och hans herre och inte något slag av köp och försäljning ägt rum mellan de båda parterna, tycks allt hans arbete vara gratisarbete.

Låt oss å andra sidan betrakta hur den livegne bonden, jag skulle vilja säga, ännu i går levde i hela östra Europa. Denna bonde arbetade till exempel 3 dagar för sig själv på sin egen åker eller på en honom tilldelad jordbit, och de tre följande dagarna utförde han tvångs- och gratisarbete på sin herres gods. Här var alltså de betalda och obetalda delarna av arbetet synbart skilda, skilda i tid och rum, och våra liberaler skummade av moralisk indignation över den orimliga iden att låta en människa arbeta för ingenting.

I verkligheten kan det emellertid vara likgiltigt, om någon arbetar 3 dagar i veckan för sig själv på sin egen åker och 3 dagar gratis på sin herres gods, eller om han i fabriken eller verkstaden arbetar 6 timmar för sig själv och 6 timmar för sin arbetsgivare, om också i det sistnämnda fallet de betalda och obetalda delarna av arbetet är oskiljaktigt uppblandade med varandra, och även om hela detta förlopps natur fullständigt beslöjas genom att *ett avtal upprättas* och genom att *betalning* erhålles vid veckans slut. Det obetalda arbetet tycks i det ena fallet ha givits frivilligt och i det andra fallet ha avtvingats. Det är den enda skillnaden.

När jag i fortsättningen använder termen ”*arbetets värde*”, så gör jag det blott som ett allmänt gängse uttryck för ”*arbetskraftens värde*”.

10. Profit uppstår genom att en vara säljes till sitt värde

Låt oss antaga, att en timmes genomsnittsarbete innehåller ett värde av 6 pence eller att 12 timmars genomsnittsarbete innehåller ett värde av 6 shilling. Låt oss vidare antaga, att arbetets värde belöper sig till 3 shilling eller produkten av 6 arbetstimmar. Om vidare det för en bestämd vara förbrukade råmaterial, maskineriet o.s.v. representerade 24 timmars genomsnittsarbete, skulle dess värde belöpa sig till 12 shilling. Om dessutom den av kapitalisten sysselsatta arbetaren till dessa produktionsmedel lägger 12 arbetstimmar, så skulle dessa 12 timmar representera ett adderat värde av 6 shilling. *Produktens totala värde* skulle därför belöpa sig till 36 timmars realiserat arbete, vilket vore lika med 18 shilling. Men då arbetets värde eller den lön, som betalas arbetaren, blott uppgår till 3 shilling, skulle kapitalisten inte betala någon ersättning för de 6 timmars merarbete, som arbetaren presterat och som förkroppsligas i varuvärdet. Genom att kapitalisten säljer denna vara till dess värde, för 18 shilling, skulle han alltså erhålla ett värde av 3 shilling, för vilket han inte betalt någon ersättning. Dessa 3 shilling skulle utgöra det mervärde eller den profit han stoppar på sig. Kapitalisten skulle alltså inte få dessa 3 shilling i profit genom att sälja sin vara till ett pris, som överstiger varans värde, utan genom att sälja den *till dess verkliga värde*.

En varas värde bestämmes genom den *totala mängd arbete* den innehåller. Men en del av denna arbetsmängd utgör ett värde, för vilket ett motsvarande värde betalats i form av arbetslön; en annan del är realiserat i ett värde, för vilket *ingen* ersättning betalats. En del av det arbete, som varan innehåller är *betalt* arbete, en annan del är *obetalt* arbete. Om kapitalisten därför säljer varan till *dess värde* d.v.s. kristalliseringen av den *totalmängd arbete*, som nedlagts på densamma, så måste han ovillkorligen sälja den med profit. Han säljer inte bara det, för vilket han betalt ersättning, utan också det, som inte kostat honom någonting, ehuru det kostat hans arbetares arbete. Varans kostnader för kapitalisten och dess faktiska kostnader är skilda ting. Jag upprepar därför, att normal- och genomsnittsprofiter uppstår genom att varorna säljes inte *över*, utan *till deras verkliga värde*.

11. De olika delar, i vilka mervärdet sönderfaller

Mervärdet eller den del av varans totalvärde, i vilken arbetarens *merarbete* eller *obetalda arbete* förkroppsligas, kallar jag *profiten*. Hela denna profit hamnar inte i den kapitalistiska företagarens ficka. Jordmonopolet möjliggör för jordägaren att få en del med av detta *mervärde* under namnet *jordränta* oavsett om denna jord användes för lantbruk, byggnader eller järnvägar eller något annat produktivt ändamål. Det faktum, att ägandet av *arbetsmedlen* sätter den kapitalistiska företagaren i stånd att producera ett *mervärde* eller, vilket går på ett ut, *att tillägna sig en viss mängd obetalt arbete*, möjliggör å andra sidan för ägaren av arbetsmedel, arbetsmedel som helt eller delvis lånas ut till den kapitalistiska företagaren, kort sagt, möjliggör för den *kapitalist som lånar ut pengar* att resa anspråk på en annan del av mervärdet under benämningen *ränta*. Sålunda återstår för den kapitalistiska företagaren *som sådan* blott den s.k. *industriella* eller *kommersiella profiten*.

Enligt vilka lagar denna delning av mervärdets totalsumma regleras mellan de tre kategorierna av folk, är en fråga som faller långt utanför ramen för vårt ämne. Så mycket följer emellertid av framställningen härovan:

Jordränta, ränta och industriell profit är blott olika namn på olika delar av varans mervärde eller det i densamma realiserade obetalda arbetet, och de har alla i lika hög grad sitt ursprung i denna källa och endast i denna källa. De härleder sig inte ur jorden som sådan eller kapitalet som sådant, utan jord och kapital sätter sina ägare i stånd att tillägna sig deras respektive andelar av det mervärde, som den kapitalistiska företagaren pressar ur arbetaren. För arbetaren själv är det av underordnad betydelse, om detta mervärde – resultat av hans *merarbete* eller *obetalda arbete* – helt och hållet hamnar i den kapitalistiska företagarens ficka eller om denne är tvungen att ge bort delar därav under namnet *jordränta* och *ränta* till någon tredje part. Om den kapitalistiska företagaren använder eget kapital och är sin egen jordägare hamnar hela mervärdet i hans egen ficka.

Det är den kapitalistiska företagaren, som omedelbart pressar ut mervärdet ur arbetaren, likgiltigt hur stor del därav han slutligen kan behålla för sig själv. Därför är detta förhållande mellan den kapitalistiska företagaren och lönarbetaren den axel, omkring vilken hela lönesystemet och hela det nuvarande produktionssystemet rör sig. När några av de medborgare, som deltagit i vår diskussion, försökt att förringa det hela och behandla detta grundläggande förhållande mellan den kapitalistiska företagaren och arbetaren som en underordnad fråga, så har de därför begått ett grundligt misstag, ehuru de å andra sidan hade *rätt*, då de slog fast, att en prishöjning under givna omständigheter kan träffa den kapitalistiska företagaren, jordägaren, penningkapitalisten och, om ni så vill, skatteindrivaren, i mycket olika grad.

Ytterligare en slutsats följer av det sagda.

Den del av varuvärdet, som blott utgör värdet av råmaterialet, av maskinerna, kort sagt, värdet av de överhuvudtaget förbrukade produktionsmedlen, lämnar *ingen inkomst* utan ersätter *blott kapital*. Men bortsett därifrån är det oriktigt, att den andra delen av varuvärdet, som *bildar inkomst* eller kan ha utgivits i form av lön, profit, jordränta, räntor, *bildas* genom lönernas värde, jordräntans värde, profitens värde o.s.v.

Till att börja med lämnar vi lönerna åsido och behandlar blott den industriella profiten, räntan och jordräntan. Vi har just funnit, att det *mervärde*, som varan innehåller, eller den del av varans värde, som representerar *obetalt arbete*, *sönderfaller* i olika delar, som bär tre olika namn. Men det skulle vara att ställa sanningen på huvudet, om man påstod, att detta värde *sammansättes* eller *bildas* genom att man *adderar ihop dessa tre beståndsdelars oavhängiga värden*.

Om en arbetstimme representerar ett värde av 6 pence, om arbetarens arbetsdag omfattar 12 timmar, om hälften av denna tid är obetalt arbete, så kommer detta *merarbete* att tillägga varan ett *mervärde* av 3 shilling, d.v.s. ett värde för vilket ingen ersättning betalats. Detta mervärde på 3 shilling utgör *hela den fond*, ur vilken den kapitalistiska företagaren i en eller annan proportion kan dela med sig åt jordägaren och penningutlånaren. Dessa 3 shillings värde utgör gränsen för det värde, som de kan dela sinsemellan. Men det är inte den kapitalistiska företagaren, som lägger på varuvärdet ett godtyckligt värde för sin profit, och som lägger på ytterligare ett annat värde för jordägaren o.s.v. så att summan av dessa godtyckligt fastställda värden skulle utgöra totalvärdet. Ni ser alltså, hur oriktig den vitt spridda föreställning är, som förväxlar *uppdelningen av ett givet värde* i tre delar med *bildandet* av detta värde genom addering av tre *oavhängiga* värden och på så sätt förvandlar totalvärdet, ur vilket jordränta, profit och ränta härleder sig, till en godtycklig storhet.

Om hela den profit som kapitalisten får är lika med 100 pund så kallar vi denna summa, betraktad som *absolut* storhet, för *profitmängden*. Men om vi beräknar i vilken proportion dessa 100 pund står till det utlagda kapitalet, så kallar vi denna *relativa storhet* för *profitkvoten*. Det är klart, att denna profitkvot kan uttryckas i två former.

Låt oss antaga, att det kapital som *utgivits till löner* skulle uppgå till 100 pund. Om det frambringade mervärdet likaledes uppgår till 100 pund – och det skulle säga oss, att hälften av arbetarens arbetsdag består av *obetalt* arbete – och om vi skulle mäta denna profit i förhållande till det kapital, som utbetalats i form av löner, så skulle vi säga, att *profitkvoten* utgjorde 100 procent, enär det utbetalade värdet skulle vara lika med hundra och det realiserade värdet lika med tvåhundra.

Om vi å andra sidan betraktar inte bara det *för löner utlagda kapitalet* utan *hela* det utlagda *kapitalet*, låt oss säga exempelvis 500 pund – av vilka 400 pund utgör värdet för råmaterial, maskiner o.s.v. – så skulle vi säga, att *profitkvoten* blott utgör 20 procent, emedan profiten på 100 blott utgör en femtedel av *hela* det utlagda kapitalet.

Det första sättet att uttrycka profitkvoten är det enda sätt, genom vilket man kan upptäcka det verkliga förhållandet mellan betalt och obetalt arbete den verkliga graden av *arbetets exploatering* (om jag får använda detta franska ord). Det andra uttryckssättet är det brukliga och är faktiskt lämpligt för vissa ändamål. I alla händelser är det av stor nytta genom att dölja i vilken grad kapitalisten pressar ut obetalt arbete ur arbetaren.

I det följande kommer jag att använda ordet *profit* för hela den mervärdemängd, som kapitalisten pressar ut, utan hänsyn till fördelningen av detta mervärde mellan de olika parterna, och när jag använder ordet *profitkvot*, kommer jag alltid att beräkna profiten efter det i löner utlagda kapitalets värde.

12. Det allmänna förhållandet mellan profiler, löner och priser

Om vi från en varas värde drar ifrån det värde, som representerar det i varan nedlagda värdet av råmaterial och andra produktionsmedel – d.v.s. om vi drar ifrån det värde som utgöres av det *förflutna* arbete, som varan innehåller – så upplöses det återstående värdet i den arbetsmängd, som nedlagts i varan av den *sist* sysselsatta arbetaren. Om denna arbetare arbetar 12 timmar om dagen, om 12 timmars genomsnittsarbete kristalliseras i ett penningbelopp av 6 shilling, så är detta tillskottsvärde av 6 shilling det *enda* värde, som hans arbete har frambragt. Detta givna värde, som bestämmes av arbetstiden, är den enda fond, ur vilken såväl han som också kapitalisten har att hämta sina respektive andelar eller dividender, det enda värde som kan delas i arbetslön och profit. Det är klart, att själva detta värde inte ändras genom det

varierande förhållande, i vilket det kan delas mellan de båda parterna. Det ändras inte heller någonting däri, om man i stället för en arbetare sätter hela den arbetande befolkningen, i stället för en arbetsdag t.ex. 12 miljoner arbetsdagar.

Då kapitalisten och arbetaren blott har detta begränsade värde att dela, d.v.s. det värde som mätes genom arbetarens totala arbete, så kommer den ena att få desto mer, ju mindre den andra får och omvänt. Närhelst en kvantitet är given, kommer den ena delen att öka i samma mån som den andra minskar. Om lönerna förändras, så kommer profiterna att förändras i motsatt riktning. Om lönerna sjunker, så kommer profiterna att stiga, och om lönerna stiger, kommer profiterna att sjunka. Om arbetaren på grund av vårt tidigare antagande får 3 shilling, d.v.s. hälften av det värde som han frambragt, eller om hela hans arbetsdag till hälften består av betalt och till hälften av obetalt arbete, så skulle *profitkvoten* utgöra 100 procent, emedan kapitalisten också skulle erhålla 3 shilling. Om arbetaren blott fick 2 shilling, eller blott en tredjedel av hela dagen arbetade för sig själv, så skulle kapitalisten få 4 shilling, och profitkvoten skulle då vara 200 procent. Om arbetaren fick 4 shilling, så skulle kapitalisten blott få 2 shilling, och profitkvoten skulle då sjunka till 50 procent. Men alla dessa förändringar har ingen inverkan på varans värde. En allmän löneförhöjning skulle därför resultera i en sänkning av den allmänna profitkvoten men förbli utan inverkan på värdet. Men ehuru varornas värden ytterst måste reglera deras marknadspriser, ehuru deras värden uteslutande bestämmas genom den totalmängd arbete, som fixerats i dem, och inte genom delningen av denna mängd i betalt och obetalt arbete – följer därav ingalunda, att värdena av enskilda varor eller varumängder som exempelvis framställs på 12 timmar, förblir desamma. Det *antal* eller den *mängd* varor, som framställs under en bestämd arbetstid eller med tillhjälp av en bestämd arbetsmängd är beroende av det använda arbetets *produktivkraft* och inte av dess *utsträckning* eller *längd*. Om produktivkraften befinner sig på en viss nivå, så kan man exempelvis i ett spinneri under en 12 timmars arbetsdag producera 12 pund garn, om produktivkraften står på en lägre nivå blott 2 pund. Om alltså 12 timmars genomsnittligt arbete i det ena fallet förkroppsligas i ett värde av 6 shilling, så skulle 12 pund garn alltså kosta 6 shilling, i det andra fallet skulle 2 pund garn likaledes kosta 6 shilling. 1 pund garn skulle alltså i det ena fallet kosta 6 pence och i det andra 3 shilling. Skillnaden i pris skulle vara en följd av olikheten i det använda arbetets produktivkrafter. Med den större produktivkraften skulle en timmes arbete förkroppsligas i 1 pund garn, under det att den lägre produktivkraften skulle förkroppsliga 6 arbetstimmar i 1 pund garn. Priset på 1 pund garn skulle i det ena fallet blott uppgå till 6 pence, även om lönerna vore relativt höga och profitkvoten låg. I det andra fallet skulle priset utgöra 3 shilling, även om lönerna vore låga och profitkvoten hög. Så skulle vara fallet, emedan priset på 1 pund garn bestämmas av den *totala arbetsmängd det innehåller*, och inte av *den proportionella uppdelningen av denna totalmängd i betalt och obetalt arbete*. Det faktum att högt betalt arbete kan producera billig vara och lågt betalt arbete dyr vara, förlorar då sitt sken av paradox. Det är blott ett uttryck för den allmänna lagen, att en varas värde bestämmas av den mängd arbete, som nedlagts på densamma, men att den på densamma använda arbetsmängden enbart är beroende av det använda arbetets produktivkraft och därför växlar med varje förändring i arbetsproduktiviteten.

13. De viktigaste fallen av försök att uppnå löneförhöjning eller motsätta sig lönesänkning

Vi skall nu närmare betrakta de viktigaste omständigheter, under vilka en löneförhöjning försökes eller en lönereducering bekämpas.

1. Vi har sett, att *arbetskraftens värde* eller, populärt talat, *arbetets värde* bestämmas genom värdet av nödvändighetsvarorna eller den för deras framställning erforderliga mängden arbete. Om alltså i ett givet land värdet av nödvändighetsvaror, som arbetaren i genomsnitt behöver

per dag, utgör 6 arbetstimmar, uttryckt i 3 shilling, så skulle arbetaren behöva arbeta 6 timmar om dagen för att producera ett värde, som motsvarade hans dagliga uppehälle. Om hela arbetsdagen uppgår till 12 timmar, så skulle kapitalisten betala honom hans arbetes värde genom att ge honom 3 shilling. Hälften av arbetsdagen skulle vara obetalt arbete, och profitkvoten skulle utgöra 100 procent. Men låt oss nu antaga, att det till följd av en minskning i produktiviteten kräves mer arbete för att producera, låt oss säga, samma mängd lantbruksprodukter, så att priset på den dagliga genomsnittsmängden av existensmedel skulle stiga från 3 till 4 shilling. I detta fall skulle arbetets värde stiga med en tredjedel eller $33\frac{1}{3}$ procent. Det skulle då krävas 8 timmar av arbetsdagen för att producera ett värde som motsvarade arbetarens dagliga uppehälle enligt hans tidigare levnadsstandard. Merarbetet skulle alltså minskas från 6 till 4 timmar och profitkvoten från 100 till 50 procent. Men arbetaren som kräver en löneförhöjning skulle blott göra anspråk *på sitt arbetes ökade värde*, liksom varje annan person som säljer en vara och som, så snart kostnaderna för hans vara stiger, försöker få betalt för detta ökade värde. Om lönerna inte stiger alls eller inte stiger i tillräckligt hög grad för att utjämna det ökade värdet på *nödvändighetsartiklarna*, så skulle arbetets *pris* sjunka *under arbetets värde*, och arbetarens levnadsstandard skulle försämrans.

Men en ändring kan också äga rum i motsatt riktning. Tack vare den ökade arbetsproduktiviteten skulle samma dagliga genomsnittsmängd av nödvändighetsartiklar kunna sjunka från 3 till 2 shilling eller skulle i stället för 6 endast 4 timmar av arbetsdagen vara nog för att producera ett värde som motsvarade de dagliga nödvändighetsartiklarnas värde. Arbetaren skulle då vara i stånd att för 2 shilling köpa precis lika mycket nödvändighetsartiklar som han tidigare kunde köpa för 3 shilling. Faktiskt skulle *arbetets värde* ha sjunkit men detta minskade värde skulle förfoga över samma mängd varor som tidigare. Profiten skulle då stiga från 3 till 4 shilling och profitkvoten från 100 till 200 procent. Ehuru arbetarens absoluta levnadsstandard skulle förbli densamma, så skulle hans *relativa* lön ha sjunkit och därmed hans *relativa samhälleliga ställning* i förhållande till kapitalistens. Om arbetaren skulle göra motstånd mot en sådan sänkning av de relativa lönerna, så skulle han endast söka att erhålla en andel i det egna arbetets ökade produktivkraft och upprätthålla en ställning på samhällsskalan som motsvarade hans tidigare. På detta sätt sänkte de engelska fabriksherrarna efter spannmålstullarnas avskaffande lönerna överlag med 10 procent, tvärtemot de högtidliga löften de avgivit under propagandan mot spannmålstullarna. Till en början var arbetarnas motstånd fåfång, men senare tillkämpade de sig åter de förlorade 10 procenten tack vare omständigheter som jag nu inte kan gå närmare in på.

2. Nödvändighetsartiklarnas *värde* och till följd därav *arbetets värde* skulle kunna förbli detsamma, men som en följd av en föregående förändring av *penningvärdet* kan en förändring i deras penningpris äga rum.

Genom att mera givande gruvor o.s.v. upptäcktes skulle exempelvis två uns guld inte kräva mer arbete än produktionen av ett uns guld tidigare erfordrat. Guldets värde skulle då sjunka till hälften eller med 50 procent. Då alla andra varors värde sedan skulle uttryckas i det dubbla av deras tidigare *penningpris*, så skulle detta också gälla för *arbetets värde*. 12 arbetstimmar, som tidigare uttrycktes i 6 shilling, skulle nu uttryckas i 12 shilling. Om arbetarens lön skulle förbli 3 shilling istället för att stiga till 6, så skulle *penningpriset på hans arbete* blott motsvara *hälften av hans arbetes värde*, och hans levnadsstandard skulle fruktansvärt försämrans. Detta skulle också i större eller mindre grad bli följden, om hans lön steg men inte i proportion till guldvärdets fall. I ett sådant fall skulle ingenting ha ändrats, varken i arbetets produktivkraft eller i tillgång och efterfrågan eller i värdena. Ingenting skulle ha ändrats utom dessa värdens *penningnamn*. Att säga att arbetaren under sådana omständigheter inte borde kräva en proportionell höjning av lönerna betyder, att han måste låta nöja sig med att få betalt i nominella i stället för i verkliga värden. Hela den hittillsvarande historien bevisar, att

kapitalisterna, så snart en sådan nedsättning i penningvärdet äger rum, genast passar på att utnyttja detta tillfälle att lura arbetarna. En mycket omfattande skola av politiska ekonomer försäkrar, att de ädla metallernas värde ånyo sjunkit tack vare upptäckten av nya guldfält, bättre bearbetning av silvergruvorna och förbilligad kvicksilverproduktion. Detta skulle förklara de allmänna försök att höja lönerna som samtidigt gjorts på kontinenten.

3. Vi har hittills antagit, att *arbetsdagen* har bestämda gränser. Arbetsdagen i och för sig har emellertid inga fasta gränser. Kapitalet har alltid en tendens att utsträcka den till dess yttersta, fysiskt möjliga längd, eftersom merarbetet och den till följd därav uppkommande profiten ökar i samma grad. Ju mer det lyckas kapitalet att förlänga arbetsdagen, desto större mängd av andra människors arbete tillägnar det sig. På 1600-talet och även under de första två tredjedelarna av 1700-talet var tiotimmarsdagen den normala arbetsdagen i hela England. Under antijakobinerkriget, som i verkligheten var de engelska baronernas krig mot de engelska arbetarmassorna, firade kapitalet orgier och förlängde arbetsdagen från 10 till 12, 14, 18 timmar. *Malthus*, som ingalunda kan misstänkas för gråtmild sentimentalitet, förklarade i en pamflett, utkommen omkring 1815, att om sakernas tillstånd fick fortgå på detta sätt, så skulle nationen angripas i sina livsrötter. Några år innan de nyuppfunna maskinerna allmänt infördes omkring 1765, utkom i England en broschyr med titeln ”*An Essay on trade*” [En avhandling om näringslivet]. Den anonyme författaren, en svuren fiende till arbetarklassen, utvecklar där nödvändigheten att utsträcka arbetsdagens gränser. Bland annat föreslår han för detta ändamål *arbetshus*, vilka – såsom han uttrycker det – borde vara ”*skräckhus*”. Och hur lång borde den arbetsdag vara, som han föreslår för dessa ”skräckhus”? *12 timmar*, precis lika lång tid som kapitalisterna, de politiska ekonomerna och ministrarna år 1832 inte bara förklarade vara den faktiskt bestående utan också den nödvändiga arbetstiden för ett barn under 12 år.

I och med att arbetaren säljer sin arbetskraft – och under det nuvarande systemet måste han göra det – överlämnar han åt kapitalisten att använda denna kraft men inom vissa förnuftiga gränser. Han säljer sin arbetskraft för att kunna bibehålla den – frånsatt den naturliga kraftförlusten – men inte för att förstöra den. När han säljer sin arbetskraft till dess dags- och veckovärde, så är det självklart, att denna arbetskraft inte på en dag eller en vecka skall utsättas för två dagars eller två veckors kraftförlust eller slitning. Låt oss ta en maskin till ett värde av 1.000 pund. Om den förbrukas på 10 år, så skulle den årligen addera 100 pund till värdet av de varor, som den hjälper till att producera. Om den förbrukas på 5 år, så skulle den årligen addera 200 pund till värdet, eller värdet av dess årliga nötning står i omvänt förhållande till den tidrymd, under vilken den förbrukas. Men häri skiljer sig arbetaren från maskinen. Maskinen förbrukas inte i precis samma proportion, som den användes. Människan däremot förstöres i mycket högre grad, än arbetets siffermässiga ökning enbart visar.

När arbetarna bemödar sig att reducera arbetsdagen till dess tidigare förnuftiga längd eller att – där de inte kan framtvunga en lagligt normerad arbetsdag – göra slut på överarbetet genom en löneförhöjning, en förhöjning som inte bara står i proportion till det utpressade överarbetet utan är en höjning i ännu större skala, så uppfyller arbetarna bara sin plikt mot sig själva och sitt släkte. De sätter därmed skrankor för kapitalets tyranniska, olagliga tillägnelse. Tiden är rummet för den mänskliga utvecklingen.

En människa, som inte har någon fritid till sitt förfogande, vars hela livstid, frånsatt de fysiskt nödvändiga avbrotten för sömn, måltider o.s.v., tages i anspråk av arbete för kapitalisten, har det sämre än ett lastdjur. Hon är endast en maskin för att producera rikedom åt andra, kroppsligt bruten och andligt förfärad. Och dock visar hela den moderna industrins historia, att kapitalet, om det inte hejdas, hänsynslöst och obarmhärtigt kommer att försöka pressa ner hela arbetarklassen på denna nivå av djupaste förnedring.

När kapitalisten för förlänger arbetsdagen kan han betala högre *löner* och ändå sänka *arbetets värde*, om löneförhöjningen inte motsvarar den större mängd utpressat arbete och snabbare förbrukning av arbetskraften. Detta kan också ske på ett annat sätt. Era borgerliga statistiker kan exempelvis berätta för er, att genomsnittslönerna stigit för de familjer, som arbetar i fabrikena i Lancashire. De glömmer, att i stället för mannen, familjeöverhuvudet, har nu hans hustru och kanhända 3 eller 4 barn drivits in i kapitalets grottekvarn, och att höjningen av totallönen inte motsvarar hela det mervärde, som pressas ut ur familjen.

Till och med där arbetsdagen har bestämda gränser, såsom nu är fallet i alla industrigrenar, som är underkastade fabrikslagarna, kan en höjning av lönerna bli nödvändig, om också blott för att bibehålla *arbetets värde* på dess gamla nivå. Genom ökning av arbetets *intensitet* kan en man bringas att förbruka lika mycket livskraft på en timme som han tidigare förbrukade på två timmar. Detta har man faktiskt till en viss grad åstadkommit i de industrier, som lyder under fabrikslagarna, genom att öka maskinernas hastighet och antalet av de arbetsmaskiner, som en enda man nu har att övervaka. Om stegringen av arbetsintensiteten eller den på en timme förbrukade arbetsmängden är något så när anpassad efter den förkortade arbetsdagen, så kommer arbetaren dock att bli den som vinner. Om denna gräns överskrides, så förlorar han på den ena sidan vad han vinner på den andra. Och 10 arbetstimmar skulle då inverka precis lika skadligt som tidigare 12. När arbetaren besvarar dessa kapitalets strävanden med kamp för löneförhöjningar, vilka motsvarar den ökade påfrestningen under arbetet, bekämpar han bara försöken att sänka sitt arbetes värde och försvaga återväxten av sitt släkte.

4. Ni vet alla, att den kapitalistiska produktionen, av orsaker som jag inte behöver förklara, rör sig i bestämda periodiska cykler. Den genomgår tillstånd av lugn, tilltagande livlighet, högkonjunktur, överproduktion, kris och stagnation. Varornas marknadspris och marknadsprofitkvoten följer dessa faser, varvid de stundom faller under sitt genomsnitt, sedan återigen överstiger det. Om man betraktar hela kretsloppet, så skall man finna, att en avvikelse av marknadspriset utjämnas av en annan och att under kretsloppet i dess genomsnitt varornas marknadspriser regleras av deras värden. Gott! Under faser av fallande marknadspriser och under faser av kris och stagnation måste arbetaren – om han inte förlorar sitt arbete överhuvudtaget – alldeles säkert räkna med en lönesänkning. För att inte bli lurad måste han själv vid en sådan sänkning av marknadspriserna tvista med kapitalisten, i vilken grad en sänkning av lönerna blivit nödvändig. Om han inte under högkonjunkturen, då extraprofiter inflyter, kämpat för löneförhöjning, så skulle han under genomsnittet av ett industriellt kretslopp inte ens kunna få sin *genomsnittslön* eller sitt arbetes *värde*. Det skulle vara höjden av galenskap att begära, att arbetaren, vars lön med nödvändighet blir lidande under kretsloppets sjunkande fas, skulle avhålla sig från en motsvarande utjämning under faser av högkonjunktur. I allmänhet förverkligas alla varuvärden blott genom en utjämning av marknadspriserna, vilka ständigt växlar till följd av de ständiga svängningarna mellan tillgång och efterfrågan. På det nuvarande systemets grundval är arbetet blott en vara som varje annan. Den måste därför genomgå samma fluktuationer för att komma fram till ett genomsnittspris, som motsvarar dess värde. Det vore absurt att å ena sidan vilja behandla den som en vara och å andra sidan vilja ställa den utanför de lagar, som bestämmer varupriserna. Slaven får en ständig och fastställd mängd existensmedel, lönarbetaren däremot inte. Han måste försöka att i det ena fallet genomdriva en löneförhöjning, om ej annat så för att kompensera en lönesänkning i det andra fallet. Om han tolererar kapitalisternas vilja och diktat som en ständigt gällande ekonomisk lag, skulle han fullständigt dela slavens elände utan att få del av slavens säkerställda existens.

5. I alla de fall, som jag belyst, – och de utgör 99 av 100 – har vi funnit, att en kamp om en förhöjning blott är en följd av *föregående* ändringar och är det nödvändiga resultatet av föregående förändringar i produktionsmängden, arbetets produktivkraft, arbetets värde, penningvärdet, arbetstidens längd eller arbetsintensiteten, marknadsprisernas svängningar,

vilka är beroende av fluktuationerna i tillgång och efterfrågan och försiggår i överensstämmelse med det industriella kretsloppets olika faser – kort sagt: denna kamp är arbetarnas försvarsaktion mot kapitalets tidigare utförda handlingar. Om man behandlar kampen för löneförhöjningar oavhängigt av alla dessa omständigheter och endast betraktar förändringarna i lönerna med förbigående av alla andra förändringar, ur vilka de uppstår, så utgår man från en oriktig förutsättning och kommer följaktligen till felaktiga slutsatser.

14. Kampen mellan kapital och arbete och dess resultat

1. Sedan vi visat, att arbetarnas periodiska motstånd mot en sänkning av lönerna och deras periodiska försök att uppnå löneförhöjningar är oskiljaktigt förknippade med lönesystemet och framkallade av det faktum, att arbetet jämföras med varorna och därför är underkastat de lagar som reglerar den allmänna prisrörelsen och då vi vidare visat, att en allmän löneförhöjning skulle åtföljas av en sänkning av den allmänna profitkvoten utan att öva inflytande på varornas genomsnittspriser eller deras värden uppstår nu till slut frågan, i vad mån arbetet har utsikt till framgång i den oavbrutna kampen mellan kapital och arbete.

Jag skulle kunna svara med en generalisering och säga, att arbetets *marknadpris*, alldeles så som alla andra varors, under tidens lopp anpassas till dess *värde*; att arbetaren därför – trots all höjning och sänkning och vad han än må ta sig till – till slut blott får sitt genomsnittliga arbetsvärde, vilket i grunden är värdet av hans arbetskraft, vilken återigen bestäms av värdet av de nödvändighetsartiklar, som behöves för att bibehålla och förnya densamma, och vilkas värde slutligen regleras av den arbetsmängd som är nödvändig för deras framställning.

Men det finns några säregna omständigheter, som skiljer *arbetskraftens värde* eller *arbetets värde* från alla andra varors värden. Arbetskraftens värde bildas av två element, ett rent fysiskt och ett historiskt eller samhällligt. Dess *nedersta gräns* bestäms genom det *fysiska* elementet, d.v.s., arbetarklassen måste för att vidmakthållas och förnyas, för att fortsätta sin fysiska existens erhålla de existensmedel, som är absolut nödvändiga för att den skall kunna leva och förökas. *Värdet* av dessa oundgängliga behovsartiklar bildar därför den nedersta gränsen för *arbetets värde*. Å andra sidan har också arbetsdagens längd sina yttersta om också synnerligen tånjbara gränser. Dess yttersta gräns sättes av arbetarens fysiska krafter. Om det dagliga uttömmandet av hans kroppskrafter överstiger en viss gräns, så kan de inte varje dag på nytt träda i funktion. Emellertid är denna gräns som sagt synnerligen tånjbar. Svaga och kortlivade generationer, som följer varandra i rask följd, skulle försörja arbetsmarknaden lika bra som en rad kraftiga och långlivade generationer.

Förutom detta enbart fysiska element bestäms arbetets värde genom den *traditionella levnadsstandarden* i varje land. Denna består inte bara av den fysiska existensen utan i tillfredsställandet av vissa behov, som uppkommer ur de samhällliga betingelser, under vilka människorna lever och uppfostras. Den engelska levnadsstandarden skulle kunna pressas ner till irländarens nivå, en tysk bondes levnadsstandard till en livländsk bondes. Man kan få en föreställning om den viktiga roll, som historisk tradition och en samhälligt sedvänja spelar i detta avseende, genom Thorntons bok om ”*Overpopulation*”, där han visar att genomsnittslönerna i olika lantbruksområden i England ännu i dag varierar alltefter de mer eller mindre gynnsamma omständigheter, under vilka de frigjort sig ur livegenskapen.

Detta historiska eller samhällliga element, som ingår i arbetets värde, kan ökas eller minskas eller helt utplånas, så att ingenting annat än den *fysiska* gränsen återstår. Under det *anti-jakobinska* kriget, vilket – som den gamla oförfärdiga skatteindrivaren och snyltarprästen George Rose brukade säga – företogs för att rädda vår heliga trösterika religion från de otrogna fransmännens angrepp, pressade de hedervärda engelska farmarna – som vi i ett tidigare kapitel så varsamt behandlade – ner lantarbetarlönerna rent av under detta *rent fysiska*

minimum. I stället kompletterade de genom fattigvårdslagar det som nödvändigt behövdes för släktets fysiska fortbestånd. Det var ett ärofullt sätt att förvandla lönarbetaren till en slav och Shakespeares stolta odalman till en fattiglapp.

Om man jämför normallönerna eller arbetets värden i olika länder och under olika historiska epoker i samma land, så skall man finna, att *arbetets värde* i sig självt inte är något oföränderligt utan en föränderlig storhet, även om man antar att alla andra varuvärden förblir lika.

En liknande jämförelse mellan *profitens marknadskvoter* skulle visa, att inte endast dessa utan också dess *genomsnittskvoter* förändras.

Vad *profiten* angår, så finns det ingen lag, som bestämmer dess minimum. Vi kan inte säga hur långt det är till dess nedersta gräns. Och varför kan vi inte fastställa denna gräns? Emedan vi väl är i stånd att fastställa minimilönerna men inte maximilönerna. Vi kan blott säga, att om arbetsdagens gränser är givna, så motsvarar *profitens* maximum *arbetslönens* fysiska minimum, och att *maximiproften* vid givna löner motsvarar en sådan utsträckning av arbetsdagen, som arbetarnas fysiska krafter orkar med. Profitens maximum begränsas alltså av arbetslönens fysiska löneminimum och arbetsdagens fysiska maximum. Det är klart, att en oerhörd skala av variationer är möjlig inom de båda gränserna av denna *maximiprofitkvot*. Bestämmandet av dess faktiska storlek avgörs blott av den oavbrutna kampen mellan kapital och arbete. Kapitalisten försöker ständigt att pressa ner arbetslönen till dess fysiska minimimått och utsträcka arbetsdagen till dess fysiska maximimått, under det att arbetaren ständigt utövar ett tryck i motsatt riktning.

Det hela utmynnar i frågan om kraftförhållandet mellan de kämpande.

2. Vad *arbetsdagens begränsning* i England såväl som i alla andra länder angår, så har densamma aldrig reglerats på annat sätt än genom *lagligt ingripande*. Utan arbetarnas ständiga tryck utifrån skulle detta ingripande aldrig ägt rum. I varje fall kunde resultatet inte uppnås genom privata överenskommelser mellan arbetarna och kapitalisterna. Just denna nödvändighet av en *allmän politisk aktion* levererar beviset, att kapitalet är den starkare i den rent ekonomiska kampen.

Vad *gränserna för arbetets värde* angår, så är det alltid tillgång och efterfrågan som faktiskt bestämmer desamma. Jag menar här efterfrågan på arbete från kapitalets sida och utbud av arbete från arbetarnas. I kolonialländer verkar lagen om tillgång och efterfrågan till arbetarens förmån. Därav den relativt höga lönenivån i Förenta staterna. Kapitalet kan där göra allt som står i dess förmåga, men det kan inte förhindra, att arbetsmarknaden ständigt tömmes genom att lönarbetare oavbrutet förvandlas till oavhängiga, självförsörjande bönder. För en stor del av det amerikanska folket är ställningen som lönarbetare endast ett genomgångsstadium, som de säkert lämnar efter längre eller kortare tid. För att avhjälpa detta koloniala tillstånd har den faderliga brittiska regeringen för en tid godkänt den s.k. moderna kolonisationsteorin, som består däri att man fastställer ett konstlat högt pris på jord i kolonierna för att på detta sätt förhindra att lönarbetaren alltför snabbt förvandlas till oberoende bonde.

Låt oss nu övergå till de gamla civiliserade länder, där kapitalet behärskar hela produktionsprocessen. Låt oss exempelvis ta höjningen av lantarbetarlönerna i England från 1849 till 1859. Vad blev följden därav? Lantbrukarna kunde inte höja värdet på vete, inte ens en gång dess marknadspris, såsom vår Weston skulle ha rätt dem till. Tvärtom måste de finna sig i att priserna föll. Men under dessa elva år införde de alla slags maskiner och nya vetenskapliga metoder, förvandlade delar av åkerjorden till betesmark, utvidgade farmarna och därmed även produktionens storlek. Då de med dessa och andra medel minskade efterfrågan på arbete genom att öka dess produktivkraft uppnådde de åter ett visst överflöd på lantarbetarbefolkning. Detta är den vanliga metod enligt vilken kapitalets reaktion mot en lönehöjning i gamla

länder med uppdelad jord hastigare eller långsammare försiggår. Ricardo har riktigt anmärkt, att maskinen befinner sig i ständig konkurrens med arbetet och ofta blott kan införas, då arbetets pris nått en viss höjd, men användandet av maskiner är blott en av de många metoderna för att stegra arbetets produktivkraft.

Samma utveckling, som gör grovarbetet relativt överflödigt, förenklar å andra sidan det kvalificerade arbetet och sänker därigenom dess värde.

Samma lag gör sig gällande i ännu en annan form. Med utvecklandet av arbetets produktivkrafter påskyndas kapitalets ackumulation, t.o.m. trots en relativt hög lönekvot. Av detta kunde man dra samma slutsats som *Adam Smith*, under vars livstid den moderna industrin ännu låg i sin linda, att den forcerade kapitalackumulationen måste sänka vågskålen till arbetarnas förmån, i det den skapar en växande efterfrågan på hans arbete. Utgående från samma ståndpunkt har många samtida författare förvånat sig över att lönerna i England inte stigit mer under de senaste 20 åren, ehuru det engelska kapitalet ökats så mycket hastigare än befolkningen.

Men samtidigt äger en *förändring* rum i *kapitalets sammansättning*. Den del av det sammanlagda kapitalet, som består av konstant kapital, maskiner, råmaterial, produktionsmedel av alla möjliga slag, ökas snabbt i jämförelse med den andra delen av kapitalet, som användes till löner eller för att köpa arbete. Denna lag har fastställts i mer eller mindre korrekt form av Barton, Ricardo, Sismondi, professor Richard Jones, professor Ramsay, Cherbuliez och andra.

Om förhållandet mellan dessa båda element av kapital ursprungligen var 1:1, så blir det allteftersom industrin utvecklas 5:1 o.s.v. Om man av ett totalkapital på 600 ger ut 300 på verktyg, råmaterial o.s.v. och 300 på löner, så behöver totalkapitalet endast fördubblas för att skapa en efterfrågan på 600 i stället för 300 arbetare. Men om man av ett kapital på 600 ger ut 500 till maskiner, material o.s.v. och blott 100 till löner, så måste detta kapital på 600 ökas till 3.600 för att skapa en efterfrågan på 600 arbetare i stället för 300. Allteftersom industrin utvecklas håller därför efterfrågan på arbete inte jämna steg med kapitalackumulationen. Den kommer visserligen att öka men i ständigt avtagande proportion till kapitalökningen.

Dessa få antydningar torde räcka för att visa, att den moderna industrins hela utveckling i allt högre grad måste sänka vågskålen till fördel för kapitalisten och till nackdel för arbetaren, och att det följaktligen inte är den kapitalistiska produktionens allmänna tendens att höja genomsnittsnormallönen utan att sänka den eller att i större eller mindre grad pressa ner *arbetets värde* till dess *nedersta gräns*. Men om *förhållandena* under detta system visar denna tendens, betyder det då, att arbetarklassen skulle avstå från att bjuda motstånd mot kapitalets övergrepp och uppge sina ansträngningar att utnyttja de tillfällen som yppas att tillfälligt förbättra sitt läge? Om den gjorde så, skulle den förvandlas till en jämnstruken massa av kuvade stackare, för vilka det inte mer skulle finnas någon räddning. Jag tror mig ha visat, att arbetarnas strider för normallöner är processer som är oskiljaktiga från hela lönesystemet, att deras ansträngningar att höja sina löner i 99 fall av 100 är ansträngningar att upprätthålla arbetets givna värde, och att nödvändigheten att tvista med kapitalisten om priset sammanhänger med deras läge att nödgas sälja sig själva som vara. Om de fejt gav efter i sin dagliga konflikt med kapitalet, så skulle de sätta sig själva ur stånd att sätta igång en rörelse av större mått.

Samtidigt och helt bortsett från den allmänna trældom, som är förbunden med lönesystemet, får arbetarklassen inte för sig själv överdriva slutresultatet av dessa dagliga strider. Den får inte glömma att den kämpar mot verkningarna men inte mot orsakerna till dessa verkningar, att den visserligen bromsar den nedåtgående rörelsen men inte förändrar dess riktning, att den använder lindrande medel men inte botar sjukdomen. Den får därför inte gå helt upp i dessa oundvikliga gerillastrider, som oupphörligt uppstår ur kapitalets ständiga övergrepp eller ur förändringarna på marknaden. Arbetarklassen måste förstå, att det nuvarande systemet – trots

allt det elände det bringar arbetarklassen – samtidigt går havande med de för samhällets ekonomiska omdaning nödvändiga *materiella betingelserna* och samhällseliga formerna. I stället för den *konservativa* parollen: ”*En skälig dagslön för en skälig arbetsdag!*” borde de skriva på sin fana den revolutionäre parollen: ”*Ned med lönesystemet!*”.

Efter denna synnerligen långa och jag fruktar tröttande utläggning, som jag måste ge för att i någon mån göra diskussionsämnet rättvisa, vill jag sluta med att föreslå följande resolution:

1. En allmän höjning av lönekvoten skulle medföra en allmän sänkning av profitkvoten men i det stora hela inte inverka på varupriserna.
2. Den kapitalistiska produktionens allmänna tendens är inte att höja den genomsnittliga normallönen utan att sänka den.
3. Fackföreningarna fungerar tillfredsställande som motståndshärdar mot kapitalets övergrepp. De misslyckas delvis i sitt syfte så snart de använder sin makt omdömeslöst. De förfelar helt och hållet sitt ändamål så snart de inskränker sig till ett gerillakrig mot det bestående systemets verkningar i stället för att samtidigt försöka förändra det, istället för att använda sina organiserade krafter som en hävstång för arbetarklassens slutliga befrielse, d.v.s. för att slutgiltigt avskaffa lönesystemet.